

गज़लिस्तान

डॉ. अशोक चावड़ा

गज़लिस्तान

डॉ. अशोक चावड़ा

غز لیستان

اشوک چاوڑا

ગઝલિસ્તાન

(હિન્દુસ્તાન અને પાકિસ્તાનની
ઉર્દૂ ગઝલોનો ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ)

અનુવાદ અને સંપાદન : ડૉ. અશોક યાવડા



રના પ્રકાશન

Gazalistan

Gujarati Translation of Urdu Gazals of Various Poets
of India & Pakistan by Dr. Ashok Chavda

RANNADE PRAKASHAN-2012, Reprint-2014, 2017

ISBN : 978-93-82456-07-0

© મૂળ ઉર્દૂ ગઝલના જે તે ગઝલકારના

© ગુજરાતી અનુવાદ અને સંપાદન : મૈત્રી-હર્ષિલ

સંસ્થાપક : મનહર મોદી

પ્રેરક : જયેશ મોદી

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૧૪, ડિસેમ્બર ૨૦૧૨

દ્વિતીય આવૃત્તિ : ૨૨, ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૪

તૃતીય આવૃત્તિ : ૨૨, ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૭

કવિ તસવીર : સંજય વૈદ્ય

મુખપૃષ્ઠ સજાવટ : નિર્મળ સરતેજા

પુસ્તક સજાવટ : મૈત્રી પ્રિન્ટપેક, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૩

મુદ્રક : ઈઝી પ્રિન્ટ, શાહીબાગ, અમદાવાદ

પૃષ્ઠ : ૧૪૪

પ્રકાશક :

હંમેશ મનહર મોદી

રન્નાદે પ્રકાશન,

૫૮/૨, બીજે માળ, દેરાસર સામે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૧

ફોન : ૨૨૧૧૦૦૮૧-૬૪ ફેક્સ : ૦૭૯-૨૨૧૪૬૧૦૯

ઈ-મેલ : rannade_2002@yahoo.com

વેબસાઈટ : www.rannade.com

મૂલ્ય : રૂ. ૧૪૦-૦૦

अर्पण

जनाब रडमत अमरोडी

प्रा. रंतिदेव त्रिवेदी

प्रा. भ्रिजेश भाडू

प्रा. संजय भावे

श्री प्रवीण पंड्या

સ્મરણ

- રહમત અમરોહી
- પ્રા. વારિસ અલવી, જયંત પરમાર, ઉપેન ભટ્ટાચાર્ય
- ડૉ. ધીરુ પરીખ, ડૉ. ચિનુ મોદી, પ્રવીણ પંડ્યા
- ડૉ. રઘુવીર ચૌધરી, ડૉ. નીરવ પટેલ, ડૉ. રંજના અરગટે, પ્રબોધ જોષી
- સુરેશ દલાલ, મહેશ દવે, શોભિત દેસાઈ, પંકજ શાહ
- રંતિદેવ ત્રિવેદી, બ્રિજેશ ભટ્ટ, સંજય ભાવે
- સાદીકનૂર પઠાણ, અપ્તરખાન પઠાણ, અયાઝ શેખ, સલીમ સોમાણી
- આશિષ વશી, કાર્તિક શાહ, હમીદ નાશાદ
- ભાવેશ ભટ્ટ, મધુસૂદન પટેલ, સતીન દેસાઈ, અરવિંદ પરમાર
- ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, એમ. જે. લાઈબ્રેરી
- નવ સંસ્કાર હાઈસ્કૂલ, સી. યુ. શાહ કોમર્સ કોલેજ, એચ. કે. આર્ટ્સ કોલેજ
- એ સહુ મિત્રો-સ્વજનોનું જેમણે મને અનુવાદમય જોયો.

આભાર

- કવયિત્રી વિશ્વ, કવિતા, પરબ, ઉદ્દેશ, દિવ્ય ભાસ્કર અને એ તમામ સામયિકોનો, સંપાદનોનો, વર્તમાનપત્રોનો જેમણે મારી અનુવાદિત કૃતિ પ્રકાશિત કરી.
- આકાશવાણી, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

મારું અનુવાદવિશ્વ

૧૨, માર્ચ ૧૯૯૩ની વાત છે. એસ.એસ.સી.ની ફાઇનલ પરીક્ષાઓ ચાલતી હતી. રેડિયો પર ‘બાઝાર’ ફિલ્મની મીર તકી મીરની ગઝલ ‘દિખાઈ દિયે યૂં કિ બેખુદ ક્રિયા...’ વાગી રહી હતી. એમાં ‘પરસ્તિશ કી યાં..’ શબ્દ આવતા હું ચોંકી જઈ છું. મને એમાં સમજણ નથી પડતી. હા, મજા આવે છે એટલી જ ખબર પડતી. આ શબ્દનો અર્થ શોધવાના ખાંખાંખોળામાં પરીક્ષા આપવા જવાનું મોડું થાય છે અને હું પ્રથમ વર્ગ ગુમાવું છું. પણ, મને જે મળ્યું છે એ એનાથી કંઈક વિશેષ છે. ઉર્દૂ કવિતા સાથેનો સંબંધ આમ જ અનાયાસે બંધાઈ ગયો. હાલની બંધાયેલી ‘સાબરમતી’ નદી એ વખતે છુટી હતી અને અમારાં જેવાં બાળકો માટે રમવાનું મોટું રેતાળ મેદાન. આ મેદાનમાંથી મને એક ફાઈલ મળે છે અને ખોલું છું તો ગુજરાતી લિપિમાં લખાયેલી અઢળક કવિતાઓ. ગુજરાતીમાં લખાયેલી હોવા છતાં મને એમાં કંઈ સમજણ પડતી નહોતી. અરે! કવિતામાં પણ ક્યાં સમજણ પડતી હતી તે વખતે? રોજ એ ફાઈલ વાંચતો અને વિચારતો આ કઈ ભાષાના શબ્દો છે જે મને સમજાતા નથી. થાકી-હારીને ફાઈલ માળિયામાં મૂકી દીધી. પ્રથમ વર્ગ ગુમાવવાથી સાયન્સ છોડી કોમર્સમાં જોડાયો. ફરી એકાઉન્ટન્સીની માયાજાળ અને રેડિયોનો સાથ. મોડી રાત સુધી રેડિયો પર રચનાઓ સાંભળવાની અને એકાઉન્ટન્સીની જમા-ઉધારની માથાફોડી. આ તરફ રેડિયો બંધ થાય અને મારા દાખલા પણ. રેડિયો સાંભળવાના શોખથી ખબર પડી કે આ બધી રચનાઓને ગઝલ કહેવાય. પછી તો લાઈબ્રેરીમાંથી ગઝલ વિશેની શોધખોળ, પણ નાની શાળામાં મોટાં પુસ્તકો ક્યાંથી?

સમય વીતતો ગયો અને હું વધુ ને વધુ ગૂંચવાતો રહ્યો. હાઈસ્કૂલની નાની સીડીઓ છોડી કોલેજનાં પગથિયાં ચઢ્યો. સી. યુ. શાહ કોમર્સ કોલેજ અને બાજુમાં જ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ. અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકો સિવાયનાં જ પુસ્તકો વાંચવાની મને મજા આવતી. કાચી-પાકી કવિતાઓ લખવાનું પણ શરૂ થતા મને એ જૂની ફાઈલનું સ્મરણ થયું. હવે સમજાતું હતું કે આ ઉર્દૂ ગઝલો છે, જે કોઈએ ગુજરાતી લિપિમાં લખીને ફાઈલ બનાવી હશે.

કોલેજ ચાલીને જવાનું થતું અને પાછા ફરતી વખતે વિદ્યાપીઠનાં પુસ્તકાલયની એક ઊંડતી મુલાકાત. રોજનો આ નિત્યકર્મ. એ વખતે પ્રા. રન્તિદેવ ત્રિવેદી અને પ્રા. બ્રિજેશ ભટ્ટ સાથે સાહિત્યિક ગોષ્ઠિ થતી રહેતી. તેમની સાથે વિદ્યાપીઠના વર્ગોમાં જવાનું થતું. આ સાંન્નિધ્યથી ખબર પડી કે ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં અન્ય ભારતીય ભાષાઓ શીખવવામાં આવે છે. બસ, પછી વાર શેની? હું ઉર્દૂ ભાષા શીખવા માટે ભારતીય ભાષા સંસ્થાનમાં જોડાઈ ગયો. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં ઉર્દૂના શાયર રહમત અમરોહી પાસે ઉર્દૂ ભાષા શીખવાનું શરૂ થયું. ઉર્દૂ શીખતાં શીખતાં જ અનુવાદનો ચસકો લાગ્યો. ઉર્દૂનું ઔપચારિક શિક્ષણ પૂરું કર્યા પછી પણ અમરોહીસાહેબ પાસે શાહપુર ખાતે એમના ‘તુરંત’ એસ.ટી.ડી. બૂથ પર ભાષાનો રિયાઝ ચાલુ રહ્યો. હવે હું ચાલીને જતો પણ સાથે ઉર્દૂ ગઝલને લઈ જતો. બસ, પછી એ સિલસિલો ચાલુ રહ્યો. પ્રા. ભટ્ટસાહેબના સ્નેહથી કોમર્સ પછી આર્ટ્સમાં જોડાયો અને તે ય વળી અંગ્રેજી સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવા. એચ. કે. આર્ટ્સ કોલેજમાં બીજા વર્ષે પ્રા. સંજય ભાવે સાથે પરિચય થયો. પ્રા. ભાવેસાહેબે અવારનવાર મારી વાંચનભૂખ સંતોષી છે. એમણે મને અનેક અનુવાદિત ગ્રંથો પૂરા પાડી મારામાં અનુવાદ-તૃષ્ણા જગાવી છે તો મારામાં રહેલી અનુવાદક્ષમતાને પણ પ્રસંગોપાત્ત અનુવાદ કરાવી આકાશ પણ આપ્યું. ભાવેસાહેબના સંદર્ભથી જ એક વાર ડૉ. રઘુવીર ચૌધરીએ મારી પાસેથી ગાલિબનો અનુવાદ કરાવ્યો, અને તે પણ ટેલિફોનિક.

આમ, અનુવાદ વિશેનો મારો આત્મવિશ્વાસ વધતો ગયો અને ક્રમશઃ માત્ર ઉર્દૂ જ નહીં પણ અંગ્રેજી કાવ્યોના અનુવાદ પણ થતા રહ્યા. આવમાં એક વાર ઈમેજ પબ્લિકેશન સાથે સંકળાયેલા મહેશ દવેએ મારી પાસેથી અંગ્રજી, ઉર્દૂ, બંગાળી અને મલયાલમ ઈત્યાદિ ભાષાની કવિતાઓના અનુવાદો કરાવ્યા ‘કવયિત્રી વિશ્વ’ માટે. અને પછી મને લાગવા લાગ્યું કે મારા માટે અનુવાદ કરવું એ ‘બોરિંગ’ નહીં, પણ ‘એન્જોય’ કરવા જેવું કામ છે. ત્યાર બાદ ‘કવિતા’માં અનેક અનુવાદો પ્રકાશિત થતા રહ્યા અને મારો આનંદ બેવડાતો ગયો. પ્રારંભમાં ગુજરાતીની સાથે સાથે ઉર્દૂમાં પણ ગઝલો લખી. થોડી ઘણી પ્રકાશિત પણ થઈ, પણ પછી તો ગુજરાતીમાં જ વિશેષ લખાયું.

એક વાર પ્રિય મિત્ર આશિષ વશીના આગ્રહને વશ થઈને કરેલો વલી ગુજરાતીનો અનુવાદ ‘દિવ્ય ભાસ્કર’માં પ્રકાશિત થયો અને મને મળી ગયા

આદરણીય પ્રા. વારિસ અલવીના આશીર્વાદ. આ અનુવાદ સંદર્ભે એમનો ફોન આવ્યો અને તેમણે કહ્યું : ‘બેટા, તૂને તો ઉર્દૂ કી ગઝલ ગુજરાતીમેં કહી હો એસા હી લગતા હૈ.’ આ રીતે અનુવાદ સાથે હું અનાયાસે જ જોડાઈ ગયો.

આ મારી અનુવાદયાત્રાથી જ મને ખબર પડી કે અનુવાદ એ મને સર્જન જેટલું જ પ્રિય કામ છે. જોકે હું કબૂલું છું કવિતાનું ભાષાંતર અઘરી કળા છે. એમાંય ઉર્દૂ ગઝલનો ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ ખૂબ જ અઘરું કામ છે. ગઝલની યુસ્ત શિસ્ત જ અનુવાદ કરતી વખતે વચ્ચે આવે છે, તેમ છતાં છંદ, રદીફ-કાફિયા અને રવાનીને ઠેસ ન પહોંચે તે રીતે ગુજરાતી ભાષાના પારણામાં મેં ઉર્દૂ ગઝલને ઝુલાવવાનો પ્રયત્ન માત્ર કર્યો છે. મેં તો એને સર્જન જેટલું જ મહત્ત્વ આપ્યું છે. મારી કસોટી રૂપે જ ગુજરાતી પદ્યાનુવાદની સાથે ઉર્દૂ ગઝલનું દેવનાગરી ભાષામાં લિપ્યાંતરણ પણ મૂકવામાં આવ્યું છે. તોપણ એક નિખાલસ કબૂલાત કરવી મને જરૂરી લાગે છે કે જો કોઈ ભાવકને ગુજરાતી પદ્યાનુવાદમાં કોઈ ઊણપ લાગે તો એ મારી પોતાની જ છે, નહીં કે મૂળ ઉર્દૂ ગઝલની. કારણ કે અહીં પ્રસ્તુત ગઝલ તો જે તે ગઝલકારનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. પ્રસ્તુત ગઝલકારો અને તેમની તવારીખ શોધવામાં ખૂબ જ મહેનત કરવી પડી છે. અનેક મિત્રોને ફોન-ઈ-મેલ કરવા પડ્યા છે. અસંખ્ય પુસ્તકોનાં પાનાં વાળવા પડ્યાં છે. કેટલીય સાઈટ્સનો અભ્યાસ કરવો પડ્યો છે. અલબત્ત, દરેક શાયર વિશેની મારી સંક્ષિપ્ત નોંધ હાથ-હૈયા વગી હોવા છતાં અહીં સમાવી ના શક્યાનો પણ અફસોસ તો છે જ.

અહીં હિન્દુસ્તાનના ભાગલા થયા એ પહેલાનાં શાયરો તો છે જ, સાથે સાથે વિભાજન બાદ નવનિર્મિત પાકિસ્તાનમાં સ્થળાંતર થયેલા પણ શાયરો છે, તો જે તે દેશમાં જ જન્મેલા શાયરો પણ છે. વિવિધ સંદર્ભગ્રંથોના આધારે આ શાયરોને સરળતા ખાતર જે તે દેશમાં મૂકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, અન્યથા અહીં ‘હિન્દુસ્તાન’ કે ‘પાકિસ્તાન’ એમ નહીં પણ માત્ર ગઝલોનો દેશ ‘ગઝલિસ્તાન’ છે, એ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી લાગે છે. અંતે મારા આ પ્રયાસને પ્રા. વારિસ અલવી અને શ્રી જયંત પરમારની તેમ જ ડૉ. ચિનુ મોદીની શુભેચ્છાઓ મળી છે એ માટે એમનો ઋણી છું. મોટા ભાગના અનુવાદ શિષ્ટ સામયિકોમાં પ્રકાશિત થયેલા છે. મુખ્યત્વે ૧૯૯૭થી ૨૦૦૭ દરમિયાન કરેલા આ અનુવાદો ‘ગઝલિસ્તાન’ના માધ્યમથી આપ સુધી પહોંચે છે એનો મને આનંદ છે.

૨૩, જૂન ૨૦૧૨

- ડૉ. અશોક યાવડા

મૌલિક કૃતિ જેટલો જ આકર્ષક અનુવાદ

કવિતાપ્રેમીઓ માટે અશોક ચાવડાનું પુસ્તક ‘ગઝલિસ્તાન’ આનંદનો સતત વહેતો સ્ત્રોત છે. ઉર્દૂ ગઝલના વિશાળ ભંડોળમાંથી સુંદર અને ચુનંદી ગઝલો શોધવામાં અને સરળ રીતે ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરવામાં અશોકે ખૂબ પરિશ્રમ કર્યો છે.

એમ પણ કવિતાનો અનુવાદ એક મુશ્કેલ કામ છે, અને ગઝલનો અનુવાદ તો ઘણું જ, અશક્યની હદ સુધી, મુશ્કેલ કામ છે. કેમ કે ઉર્દૂ ગઝલનું એક ખાસ diction (શૈલી) છે; અને તે જે પ્રતીકોથી કામ લે છે તેની પાછળ ફારસી ભાષાની મહાન પ્રણાલિકા છે તેમ જ ઉર્દૂ ભાષાની સંસ્કૃતિનો પ્રભાવ છે. આ સંસ્કૃતિ હિંદ-ઈસ્લામી છે એટલે ઉર્દૂ ગઝલમાં જેટલો અંશ ફારસી ભાષાની સંસ્કૃતિનો છે, તેનાથી વધારે ભારતીય સંસ્કૃતિ અને માહોલનો છે. ખરેખર ઉર્દૂ ગઝલના ચહેરા ઉપર જે ચમક અને તેજ છે તે ગઝલની રક્તવાહિનીઓમાં વહેતા એ રક્તનું છે, જે ભારતની આબોહવા અને માહોલમાં સર્જાયેલું છે. ઉર્દૂ ગઝલની વાત બાજુ પર મૂકીએ અને હિન્દુસ્તાનમાં ઈરાનથી આવી વસેલા અને અહીંયાં જ જન્મેલા ફારસી કવિઓની ફારસી કવિતા મૂળ ઈરાનની ફારસી કવિતાથી એટલી જુદી પડે છે કે એને સબકે હિંદીની અર્થાત્ હિંદી શૈલીની કવિતા કહેવામાં આવે છે. આના ઉપરથી વિચાર કરી શકીએ કે ઉર્દૂ ગઝલ ફારસી ગઝલથી કેટલી જુદી પડે છે. સબકે હિંદી એટલે હિંદી શૈલીની આમ તો ઘણી જ વિશિષ્ટતાઓ છે, પણ મુખ્ય લક્ષણ વાતને complex (સંકુલ) અને witty (બુદ્ધિચાતુર્યસભર) બનાવીને કહેવાની છટા છે. શૈલીના આ પ્રકાર ઉપર ભારતનાં જંગલો, વૈભવી પહાડો અને મહેલો તથા મંદિરોની શિલ્પકલાનો પ્રભાવ જોઈ શકાય છે. જંગલની જેમ વિચારના વૃક્ષ ઉપર શૃંગારની વેલો લપેટાયેલી જોવા મળશે. શિલ્પકલાની બારીક

કોતરણીની જેમ અભિવ્યક્તિમાં વિવિધ પ્રકારની કારીગરીથી શૈલીની લાક્ષણિકતા ઉત્પન્ન કરવામાં આવી છે.

અશોકના સંગ્રહમાંથી આપણે બે દૃષ્ટાંતો લઈશું. વાત સ્પષ્ટ થઈ જશે. સૌંદર્ય એટલે માશૂકા બેવફા હોય છે. ઈશક વફાદાર હોય છે. એક જ શબ્દ નિભાવવાથી મોમિન ખાં મોમિન પોતાની નીચેની પંક્તિમાં કટાક્ષથી હુસ્ન અને ઈશકના પ્રણાલિકાગત વ્યવહારને બદલી નાખે છે.

આપ મારી જ સાથ છો સાયું,
છે વફા રૂપ, બેવફા છે ઈશક.

હવે જિગરનો આ શે'ર જુઓ.

કાંપીને હોઠ ચૂપ થયા તે છતાં 'જિગર',
આંખો જતી વખત એ મિલાવી જતાં રહ્યાં.

એક ઘટનાનું વર્ણન એટલી બારીકાઈથી કરવામાં આવ્યું છે કે જે અભિવ્યક્ત ના થઈ શકે એવી વાતો સહજતાથી શબ્દોમાં રચાઈ ગઈ છે. જુદા પડતી વખતે હોઠોમાં કંપન થયું, પણ શબ્દો હોઠો સુધી આવી શક્યા નહીં. પરંતુ જે વાત હોઠોથી ના કહી શકાઈ તે વાત જુદા પડતી વેળાની એક નજર મિલાવીને આંખો આંખોમાં કહી દીધી.

૧૯મી સદીમાં ખાસ કરીને ૧૮૨૦થી ૧૮૫૦ સુધીનો ગાળો ભારતમાં ઉર્દૂ ગઝલ અને ગઝલના મુશાયરાનો સુવર્ણયુગ હતો. એ મુશાયરા એટલા તો લોકપ્રિય હતા કે દરેક પ્રાંતનાં મોટાં શહેરોમાં પંજાબ, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, બંગાળ, કર્ણાટકમાં ત્યાંની ભાષાના કાવ્યપ્રેમીઓ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપતા. ઉર્દૂ ગઝલ અને મુશાયરાઓના પ્રભાવ હેઠળ આ પ્રાંતીય ભાષાઓમાં ગઝલનો પ્રકાર ખીલવા લાગ્યો. એમાં સૌથી વધારે અસર ગુજરાતી ભાષા પર પડી. ગુજરાતી મુશાયરાઓમાં ગુજરાતી ગઝલકારો શયદા, શૂન્ય, બેફામ, મરીઝ ઈત્યાદિની ગઝલોએ તરખરાટ મચાવી દીધો. આ કવિઓની ગઝલોનો રંગ ઉર્દૂ ગઝલથી જુદો પડતો અને એ પછી તો ગઝલની જે નવી પેઢીઓ આવતી ગઈ તે એટલી મૌલિક હતી કે ઉર્દૂ ગઝલના સંદર્ભમાં તેમની ભાષાશૈલી, સંવેદનો અને વિચારોની નજાકતને સમજી પણ ના શકાય. ગુજરાતી ગઝલ આઝાદી પછી નવાં શિખરો ઉપર પહોંચવા લાગી અને પોતાની અંગત પિછાણ પણ ઊભી કરી. એક જમાનામાં જે કાવ્યપ્રકારને ગુજરાતના ધુરંધર કવિઓ માત્ર આશિકીની વાતો અને

મુશાયરાઓની વસ્તુ સમજતા, એ કાવ્યપ્રકારે ગુજરાતી કવિતાની પ્રણાલિકામાં અગત્યનું સ્થાન બનાવી લીધું.

અશોક યાવડા વિવિધ પ્રકારની પ્રતિભાઓ ધરાવનાર તેમ જ અનેક ક્ષેત્રોમાં સક્રિય અને સર્જનાત્મક કલ્પનાશક્તિ ધરાવનાર વિરલ વ્યક્તિ છે. અશોક યાવડાનું ‘ગઝલિસ્તાન’ ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક અનોખું પ્રદાન છે. ગઝલનો અનુવાદ લગભગ અશક્ય છે. આમ પણ કવિતાનો અનુવાદ સહેલું કામ નથી, વળી ગઝલ અને રુબાઈ તો બહુ જ મુશ્કેલ કાવ્યપ્રકાર છે. ઉર્દૂમાં ફારસીમાંથી ઘણી ગઝલોનો અનુવાદ કરવામાં આવ્યો, પણ એ ગઝલો ઉર્દૂ વાચકોમાં ઉર્દૂ ગઝલોની જેમ લોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી શકી નહીં. અશોક યાવડાએ અત્યંત કાળજીથી પગલું ભર્યું છે અને છેક ઉર્દૂના પહેલા કવિથી લઈને આજના યુગના ભારત અને પાકિસ્તાનના અગ્રણી કવિઓની રચનાઓનો અનુવાદ કર્યો છે. એ અનુવાદ મહદંશે સફળ છે. ઐતિહાસિક ક્રમ જાળવવાને લીધે છેક ઉર્દૂના પહેલા કવિથી આધુનિક યુગના નવયુવાન કવિની ગઝલોનો અનુવાદ ઉર્દૂ ગઝલનો એક ઐતિહાસિક ચિતાર આપી જાય છે.

અશોક યાવડાની એક વિશિષ્ટતા એ છે કે એણે પોતે આખી ઉર્દૂ ગઝલની પ્રણાલિકામાંથી સારા ટોચના કવિઓની સુંદર રચનાઓ અનુવાદ માટે પસંદ કરી. ભારત-પાકિસ્તાનના ટોચના કવિઓની સારામાં સારી ગઝલ પસંદ કરી એનો સુંદર અનુવાદ કર્યો છે. અનુવાદ મૌલિક કૃતિ જેટલો જ આકર્ષક બની ગયો છે. ભારતના અને પાકિસ્તાનના કવિઓની નામાવલિ ઉપર નજર કરશો તો તમને લાગશે કે અશોક યાવડાએ નામાંકિત કવિઓ ઉપરાંત બહુ ઓછા જાણીતા નહીં, પણ કાવ્યની દૃષ્ટિથી મહત્વના કવિઓની શોધ મહેનતથી કરી છે.

ગઝલોના અનુવાદમાં સૌથી મોટી વિટંબણા કાફિયાની છે. કાફિયા ઉપર તો આખા શે’રની રચના થાય છે. અનુવાદમાં ફારસી-ઉર્દૂના કાફિયા નિભાવવા અશક્ય છે, પણ અશોક યાવડાએ આ ભગીરથ કાર્ય કરી આપ્યું છે. ઘણા અનુવાદકો કાફિયાને ત્યજીને માત્ર રદીફની મદદથી અનુવાદ કરે છે, પણ અશોક યાવડાએ આવી છેતરપિંડી નથી કરી. એણે કાફિયાની મર્યાદા સાચવી છે. દરેક ગઝલ અને દરેક શે’રમાં એ કાફિયાની રચના ઘડવામાં સફળ થયો છે જે અનુવાદમાં બિલકુલ નૈસર્ગિક અને mature (પાકટ) લાગે છે.

આ અનુવાદોથી ઉર્દૂ ગઝલનો એક સામાન્ય perspective (દૃષ્ટિકોણ) નજર આવે છે તેમ જ વ્યક્તિગત રીતે કવિઓએ જે આદાનપ્રદાન કર્યું છે એનો પણ એક ચિતાર આવી જાય છે. અશોક યાવડાના આ ઐતિહાસિક અનુવાદોથી ગુજરાતી વાચક નૈસર્ગિક રીતે original (મૂળ) ગઝલોનો આસ્વાદ પણ લેશે જે સાથે જ દેવનાગરી લિપિમાં આપવામાં આવી છે. એકસાથે ગઝલનું રસદર્શન કરવું અને આનંદ માણવો આ અનુવાદને લીધે શક્ય બન્યું છે.

આ પુસ્તક અશોક યાવડાની વૈવિધ્ય ધરાવતી પ્રતિભાની ઝાંખી કરાવે છે. એક સરસ કવિ અને સાહિત્યકાર અનાયાસે ગુજરાતી ભાષામાં વિકસી રહ્યો છે. આપણે એને ઉમળકાભેર આવકારીએ, એ આપણો માનવધર્મ છે.

- પ્રા. વારિસ અલવી

ઐતિહાસિક ક્ષમતા ધરાવતો અનુવાદ સંચય

આપણી ભાષાની કૃતિઓને અન્ય ભાષામાં લઈ જવાના ઉપક્રમમાં બે-ચાર બાબત ખ્યાલ રાખવા જેવી છે : ૧. નરસિંહ મહેતાનાં પદો હિંદી, મરાઠીમાં લઈ જાવ તો પદની પશ્ચાદ્ભૂ સચવાય; પણ, એનું અંગ્રેજી કરવું એ કેવળ ઉત્સાહ છે. ગુજરાતી ગીત હિંદીમાં, અછાંદસ અંગ્રેજીમાં, ગઝલ ઉર્દૂમાં લઈ જવાનો ઉપક્રમ ફળદાયી નીવડે અને મૂળ કૃતિને ઓછો હાનિકર્તા સાબિત થાય.

કૃતિ અન્ય ભાષામાં જાય ત્યારે ઓછામાં ઓછું સ્વકીયપણું ઘટે, એવો ઉપક્રમ અનુવાદકે મનમાં રાખવો જોઈએ. તળપદી ભાષામાં લખાયેલી કૃતિઓનો અનુવાદ જે ભાષામાં તમે આ કૃતિ લઈ જવા માંગો છો એની કોઈ બોલી સાથે અનુવાદકને ઘરોબો હોય તો જ લઈ જવી. પન્નાલાલ, જોસેફ મેકવાનની નવલકથાનો અંગ્રેજી અનુવાદ ખતરનાક જ નીવડે. એને સ્વદેશી ભાષાઓમાં લઈ જવાનો ઉપક્રમ યોજવો અ-નિવાર્ય છે. બેય ભાષાઓ સાથેનો ઘરોબો અનુવાદકનો અ-નિવાર્ય છે — નહીંતર ઘણી વાર બને છે કે ઓડનું મરોડ થઈ જાય છે. એક ઉદાહરણ આપું છું. ગુજરાતીમાં વાક્ય હતું. તુલસીક્યારે દીવો કર્યો. તુલસી કબ દિયા ક્રિયા એવો તરજુમો છપાયેલો ઉપલબ્ધ છે. ‘ક્યારે’નું ‘કબ’ જોડણીકોશે દીધું જ્ઞાન ઉપયોગ માટે લેવામાં આવ્યું.

એક પ્રશ્ન એ છે કે અનુવાદ કઈ રીતે કરવો? ગાલિબ ગુજરાતીમાં લખે તો એ કેવી ગુજરાતી લઢણમાં લખે, એ અનુવાદકનો આદર્શ હોવો જોઈએ. કવિતામાં અર્થ કરતાં વધારે શબ્દના સાઉન્ડનો મહિમા હોય છે અને એટલે આપણે અનુવાદ કરતી વખતે મૂળ કૃતિના નાદસૌંદર્યને સાચવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ગઝલમાં ઘણી વાર અનુવાદક ઉર્દૂ, ફારસી કે હિંદીની મૂળ ગઝલના છંદોવિધાન તથા રદીફ-કાફિયાને અકબંધ રાખવાના એવા ભગીરથ પ્રયત્ન કરતો હોય છે કે

ગુજરાતીમાં અનુવાદ પામેલી ગઝલ એ કૃત્રિમ, આગંતુક શબ્દોવાળી બની જતી હોય છે. ઘણી વાર આપણા દેશની ભાષાઓ આપણને આવડે જ છે એમ માની લઈને અનુવાદ માટે સરળ સમજી બેસીએ છીએ, પણ આવા અનુવાદ આપણી પોતીકી ભાષાની અર્થછાયાને માફક નથી પણ આવતો.

આવા આવા અસંખ્ય વિચાર અશોક ચાવડાના ઉર્દૂ ગઝલોના અનુવાદ સંચયમાંથી પસાર થતા પહેલા આવ્યા. આ અનુવાદ ઉર્દૂ ગઝલોના છે અને અશોક ચાવડા ગુજરાતી સિવાયની ગઝલો વાંચે છે, પણ ધ્યાનથી વાંચે છે, એવી પ્રતીતિ આ સંચયમાંથી થાય છે.

આ સંચયમાંથી પસાર થતાં બે-ત્રણ બાબત તરત ધ્યાન ખેંચે છે : (અ) પસંદગી (બ) પરોક્ષ રીતે ઇતિહાસ આલેખન (ક) સરળ, પ્રવાહી અને મૂળના સૌંદર્યને એકકાન થઈ સાંભળી, એ સૌંદર્ય ઉજાગર કરવાનો પ્રયત્ન

અ. પસંદગી

આ સંચયમાં અશોકની ગઝલ અને ગઝલકાર વિશેની રુચિ આભિજાત્યવાળી છે એટલું જ નહીં, મૂળની કોઈ નબળી રચનાઓનો એણે અહીં અનુવાદ કર્યો નથી. ભારત-પાકિસ્તાનના નવા-જૂના ખ્યાત-વિખ્યાત અને ભવિષ્યમાં ખ્યાતિ-વિખ્યાતિ મેળવી શકે એવા ગઝલકારોની ગઝલોનો અહીં સમાવેશ છે. વલી ગુજરાતીથી જયંત પરમાર સુધીના ભારતીય ઉર્દૂ ગઝલકારો અને ફૈઝ અહમદ ફૈઝથી લઈ પરવીન શાકિર સુધીના અને ત્યાર બાદના પાકિસ્તાની ઉર્દૂ ગઝલકારોનો અહીં સમાવેશ છે. આમ, આ સંચય અશોકની વિશિષ્ટ પસંદગીને ઉજાગર કરે છે.

બ. પરોક્ષ રીતે ઇતિહાસ આલેખન

આ સંચયની ઐતિહાસિક ક્ષમતા ગઝલકારોની અનુક્રમણિકા પર નજર નાખતા જ ઉજાગર થાય છે. અશોકે ગઝલકારની જન્મ અને અવસાનની વિગતો પણ અહીં આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. અશોકનો આ પ્રયાસ પ્રકાશ પંડિત કે નિદા-કૈલાસ જેમ ગઝલકારોનો ઇતિહાસ આપવાનો નથી તેમ છતાં અહીં પરોક્ષ રીતે ઇતિહાસનું આલેખન તો કરવામાં આવ્યું જ છે. આમ, ઐતિહાસિક રીતે પણ ગઝલકારોનો અને ગઝલનો વિકાસક્રમ જોવા મળે છે. ગુજરાતી ભાવકોને અલ્લામા ઇકબાલથી લઈ ઝફર ઇકબાલ જેવા સશક્ત સર્વ સમયના ગઝલકારો અહીં એકસાથે માણવા મળે છે.

ક. સરળ, પ્રવાહી અને મૂળના સૌંદર્યને ઉજાગર કરવાનો પ્રયત્ન

ગુજરાતી ગઝલ સાથે પાંચ દાયકાથી પરિચિત એવા મારામાંના ભાવકને આ સંચયે ઘણો સંતુષ્ટ કર્યો છે. અહીં ઉર્દૂનું ગુજરાતી ભાવક માટે અજાણપણું - અઘરાપણું - અપ્રત્યાયનપણું - ટળે છે. મૂળ ગુજરાતીમાં લખાઈ હોય એવી અનુવાદમાં સરળતા, પ્રવાહીપણું અને મૂળના નાદસૌંદર્યનું રખોપું અશોક કરી શક્યો છે. કેટલાંક ઉદાહરણો જોઈએ :

પૂરા દુઃખ ઓર આધા ચાંદ
હિજ્જ કી શબ ઓર એસા ચાંદ
આખ્ખું દુઃખ ને અડધો ચાંદ,
વિરહની રાતે આવો ચાંદ.

‘પૂરા દુઃખ’નું ‘આખ્ખું દુઃખ’ ભાષાંતર ખૂબ સ્વાભાવિક લાગે છે.

અહમદ ફરાઝનો મત્લઅ છે :

અબ કે બિછડે તો શાયદ કમી ઝૂબાબોં મેં મિલેં
જિસ તરહ સૂખે હુએ ફૂલ કિતાબોં મેં મિલેં

આ મત્લઅ ગુજરાતીમાં ઉતારતી વખતે એ મૂળના કાફિયા ખ્વાબો, કિતાબોને જતાં કરીને નાદસૌંદર્યને સાચવી લખે છે :

આ વખત છૂટા પડે તો શક્ય સપનામાં મળે,
જે રીતે સૂકાં થયેલાં ફૂલ પોથીમાં મળે.

‘સપનાં’ અને ‘પોથી’ શબ્દોના ગુજરાતી વાઘા પહેરાવવા અશોકે ખપ લગાડ્યો છે. તો વલી ગુજરાતીની ગઝલમાં ‘બહાર’ કાફિયાને બદલે ‘ધરાર’ કાફિયાનો ઉપયોગ પણ એટલો જ બિનકૃતક અર્થાત્ સહજ લાગે છે. આ રીતે અશોકના અનુવાદો ગુજરાતીમાં લખાઈ હોય તેવી મૂળ ગઝલો જેવા જ લાગે છે. આવાં અનેક વધારે દૃષ્ટાંતો આપવાને બદલે અશોકને વાહ, વાહ કહેવાની ઈચ્છાને હું અટકાવી શકતો નથી.

વાહ, અશોક વાહ...

- ડૉ. ચિનુ મોદી ‘ઈર્શાદ’

આત્મીય અનુવાદ

આર્જેન્ટિનાના હોર્હે લુઈસ બોર્હેલે કહેલું કે સાહિત્યકૃતિનું ભાષાંતર થઈ જ ન શકે. તેમાંય કવિતાનું ભાષાંતર તો થઈ જ ના શકે. તેમ છતાં આપણે અનુવાદથી ચલાવી લેવું પડે છે. ઉર્દૂ ગઝલ પછી સૌથી ઉત્તમ ગઝલો લખાઈ હોય તો તે ગુજરાતી ભાષામાં લખાઈ છે. ગુજરાતી ભાષાની એ ખૂબી છે કે ગઝલના મિજાજને તેણે સહજ રીતે સ્વીકારી લીધો છે.

અશોક યાવડાએ ઉર્દૂ ગઝલના અનુવાદમાં ગુજરાતી ભાષાની તમામ શક્તિને ખપમાં લીધી છે. તેઓ પોતાના અનુભવને ઉત્કટતાથી અભિવ્યક્ત કરે છે અને અનુવાદમાં શબ્દ નવો જન્મ લે છે. કાવ્યના અનુવાદમાં કશુંક ગુમાવ્યાનો રંજ રહેતો હોય છે અને કશુંક પામ્યાનો સંતોષ રહેતો હોય છે. એક ભાષામાંથી બીજી ભાષામાં જતાં-આવતાં મૂળ કૃતિને ક્યાંક ઘા કે ઘસરકા વેઠવા પડતા હોય છે.

અશોક યાવડા ઉર્દૂ ગઝલકારોનાં અનેક મસ્તિકોમાં તરે છે. તેઓ રદીફ-કાફિયાના કિનારા પર બેસી છીપલાંનો રંગ પારખતાં પારખતાં તેના આત્મા સુધી પહોંચી જાય છે. પોતે બીજા કવિનું માથું પોતાના ધડ પર મૂકે છે અને સફળ રીતે એ કવિનું માથું પોતાનું જ છે તેમ અનુવાદમાં સાબિત કરે છે. ઉર્દૂ ગઝલનો અનુવાદ કરતાં તેઓ ઉર્દૂની કેટલીક નવી પ્રતિભાના સંપર્કમાં આવ્યા છે. નવી સંવેદનાઓ, નવા વાસ્તવનો તેમણે ગુજરાતી પાઠકને પરિચય કરાવ્યો છે. સતત ઉર્દૂ ગઝલના અનુવાદો કરીને તેમણે અનેકને મૂળ ગઝલો વાંચવા માટે પ્રેર્યા છે.

અનુવાદનું કામ મૂળ કાવ્યનું સ્થાન પચાવી પાડવાનું નથી. એનું ગૌરવ સ્થાપવાનું છે. અને એ કામ અશોક યાવડાએ ઘણું સુંદર રીતે કર્યું છે. ચાલો, આપણે ‘ગઝલિસ્તાન’ને માણીએ.

- જયંત પરમાર

બીજી આવૃત્તિ વેળાએ...

‘કોઈનો પણ અનુવાદ ક્યારેય પણ સંપૂર્ણ હોતો નથી’ એવું હું માનું છું અને એટલે જ આ સંગ્રહની બીજી આવૃત્તિ વખતે ફરીથી અનુવાદોમાંથી પસાર થઈ છે. ક્યાંક નાના-મોટા ફેરફારો કર્યા છે. અલબત્ત, આવી જગાઓ બહુ ઓછી છે. જેમ એક જ કૃતિનું સ્વરાંકન અલગ અલગ સંગીતકારો પાસેથી અલગ અલગ મળે તેમ એક જ કૃતિનો અનુવાદ પ્રત્યેક અનુવાદકે બદલાતો રહે છે. અહીં જે કોઈ અનુવાદ છે તે સંપૂર્ણ હોવાનો મારો કોઈ દાવો નથી. આમ તો અનુવાદ વિશે આવો દાવો કોઈ કરી જ ન શકે. અનુવાદ એ ધીરજ માંગતી પ્રવૃત્તિ છે. એક જ શબ્દના ચોક્કસ અર્થ માટે દિવસો સુધી રાહ જોવી પડે છે, તો ક્યારેક પળભરમાં જ એ મળી આવે છે.

આ અનુવાદસંગ્રહ વિશે ડૉ. રઘુવીર ચૌધરીએ પોતાની કટારમાં લખ્યું હતું કે “‘ગઝલિસ્તાન’ના કવિતાના અનુવાદક તરીકે ડૉ. અશોક યાવડાનું વિરલ પ્રદાન લેખાશે.” આ લેખ પણ અહીં ગ્રંથસ્થ કરવામાં આવ્યો છે.

આમ, આ અનુવાદસંચય વિદ્વાન પ્રતિભાથી લઈને સામાન્ય માનવીને પણ ગમ્યો છે. હા, કેટલાક મિત્રોને એક ઉર્દૂ સંપાદન તરીકે પણ આ સંગ્રહ માણવો ગમ્યો છે. આમાંથી જે કંઈ સારું છે તે મૂળ કવિઓનું છે, અને જે કંઈ ટીકાયોગ્ય છે તે મારું છે એટલું કહીને અટકું છું.

૨૩, જાન્યુઆરી ૨૦૧૪

- ડૉ. અશોક યાવડા

ત્રીજી આવૃત્તિ વેળાએ...

‘ગઝલિસ્તાન’ની ત્રીજી આવૃત્તિ ઉર્દૂ ગઝલની લોકપ્રિયતાની ઘોતક છે. આ અનુવાદસંગ્રહ નિમિત્તે માત્ર દેશમાંથી જ નહીં, વિદેશમાંથી પણ શુભેચ્છાઓ મળી છે એનો શ્રેય હું મૂળ ઉર્દૂ કવિઓને આપું છું. મેં તો બસ ગમતાનો ગુલાલ કરીને વહેંચવાની ભાવના સાથે જ આ કામ દિલથી કર્યું છે. આજે પણ અનુવાદ સાથે સંકળાયેલો રાખવા માટે મને ‘ગઝલિસ્તાન’ પ્રેરે છે એટલું આ સંગ્રહનું મૂલ્ય મારા અંગત જીવનમાં છે.

મારી કવિતા જેમ મારા અનુવાદને પ્રેમ કરનાર સહુ કોઈનો આ તકે આભાર માનું છું.

૨૮, જાન્યુઆરી ૨૦૧૭

- ડૉ. અશોક યાવડા

ગઝલિસ્તાન

•

અનુવાદ અને સંપાદન :

ડૉ. અશોક યાવડા

મેરી અલ્લાહ سے इतनी दुआ है 'राशिद'
मैं जो उर्दू में वसीअत लिखूँ बेटा पढ़ ले

- રાશિદ આરફી

હો ગુર્જરીની ઓથ કે ઉર્દૂની હો 'મરીઝ',
ગઝલો ફક્ત લખાય છે દિલની જબાનમાં.

- મરીઝ

इस शायरी में इज्जते सादात भी गई
ये बात गर कहे तो बुरा मानते हैं वो

- રહમત અમરોહી

આ શાયરીમાં પૂર્વજોની આબરૂ ગઈ,
આ વાત જો કીધી તો એને માહું લાગતું.

- રહમત અમરોહી (અનુ.: અ.યા.)

ભારતીય ઉર્દૂ શાયરો

:: અનુક્રમ ::

● કવિનું નામ	પૃષ્ઠ
૧. વલી ગુજરાતી (૧૬૬૭ ● ૧૭૦૭)	૩
૨. મીર તકી મીર (૧, જાન્યુઆરી ૧૭૨૩ ● ૨૦, સપ્ટેમ્બર ૧૮૧૦)	૫
૩. મિર્જા અસદ ઉલ્લાહખાં 'ગાલિબ' (૨૭, ડિસે. ૧૭૯૭ ● ૧૫, ફેબ્રુ. ૧૮૬૯)	૭
૪. બહાદુરશાહ જફર (૨૪, ઓક્ટોબર ૧૭૭૫ ● ૭, નવેમ્બર ૧૮૬૨)	૯
૫. મોમિન ખાં મોમિન (૧૮૦૧ ● ૧૮૫૨)	૧૧
૬. અલ્લામા ઈકબાલ (૯, નવેમ્બર ૧૮૭૭ ● ૨૧, એપ્રિલ ૧૯૩૮)	૧૩
૭. જિગર મુરાદાબાદી (૧૮૯૦ ● ૧૯૬૦)	૧૫
૮. ફિરાક ગોરખપુરી (૨૮, ઓગસ્ટ ૧૮૯૬ ● ૩, માર્ચ ૧૯૮૨)	૧૭
૯. આબિદ અદીમ (૧૭, સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૬ ● ૨૦, જાન્યુઆરી ૧૯૭૧)	૧૯
૧૦. કેફી આઝમી (૧૯, જાન્યુઆરી ૧૯૧૮ ● ૧૦, મે ૨૦૦૨)	૨૧
૧૧. મજરૂહ સુલતાનપુરી (૧, ઓક્ટોબર ૧૯૧૯ ● ૨૪, મે ૨૦૦૦)	૨૩
૧૨. 'સરશાર' બુલંદ શહરી (૧૯૨૦ ● ૨૦૦૩)	૨૫
૧૩. સાહિર લુધિયાનવી (૮, માર્ચ ૧૯૨૧ ● ૨૫, ઓક્ટોબર ૧૯૮૦)	૨૭
૧૪. નરેશકુમાર 'શાદ' (૧૯૨૭ ● ૧૯૬૯)	૨૯
૧૫. મોહમ્મદ અલવી (૧૦, એપ્રિલ ૧૯૨૭)	૩૧
૧૬. હુરમતુલઈકરામ 'હુરમત' (૧૯૨૭ ● ૧૯૮૩)	૩૩
૧૭. નિશ્તર ખાનકહી (ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૦)	૩૫
૧૮. ઝફર ગોરખપુરી (૫, મે ૧૯૩૫)	૩૭
૧૯. બશીર બદ્ર (૧૫, ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૫)	૩૯
૨૦. શહરયાર (૧૬, જૂન ૧૯૩૬ ● ૧૩, ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૨)	૪૧
૨૧. આદિલ મન્સૂરી (૧૮, મે ૧૯૩૬ ● ૬, નવેમ્બર ૨૦૦૮)	૪૩
૨૨. મુજફ્ફર હનીફ (૧, ઓગસ્ટ ૧૯૩૬)	૪૫
૨૩. ગુલઝાર (૧૮, ઓગસ્ટ ૧૯૩૬)	૪૭
૨૪. નિદા ફાઝલી (૧૨, ઓક્ટોબર ૧૯૩૮)	૪૯
૨૫. મુમતાઝ રાશિદ (૧૦, જૂન ૧૯૪૪)	૫૧
૨૬. એહતેશામ 'અખ્તર' (૧૯૪૪ ● ૨૦૧૨)	૫૩
૨૭. જાવેદ અખ્તર (૧૭, જાન્યુઆરી ૧૯૪૫)	૫૫
૨૮. 'રશીદ' ઈમકાન	૫૭
૨૯. મુનવ્વર રાણા (૨૫, ડિસેમ્બર ૧૯૫૨)	૫૯
૩૦. જયંત પરમાર (૧૧, ઓક્ટોબર ૧૯૫૪)	૬૧

फ़िराक़-ए-गुजरात



वली गुजराती

गुजरात के फ़िराक़ सूँ है ख़ार-ख़ार दिल
बेताब है सीने मनी आतिश बहार दिल
मरहम नहीं है उसके ज़ख़्म का जहाँ मनी
शमशेर हिज़्र सूँ जो हुआ है फिगार दिल
अव्वल सूँ था जैफ पे पाबस्ता सोज में
ज्युं बाल है अगन के उपर बेकरार दिल
इस सैर के नशे सूँ अव्वल तर दिमाग था
आख़िर कूँ उस फ़िराक़ में खींचा खुमार दिल
मेरे सीने में आके चमन देख ईशक का
है जैसे खूँ सूँ तन में मेरे लालारज़ार दिल
हासिल किया हूँ जग में सरापा शिकस्तगी
देखा है मुझ सकेब सुब्हे बहार दिल
हिज़रत सूँ दोस्ता के हुआ जी मेरा गुदाज
इशरत के पैरहन को किया तार-तार दिल
हर आशना की याद की गरमी सूँ तन मनी
हरदम में बेकरार है मिस्ले शरार दिल
सब आशिकां हुज़ूर अच्छे पाक सूख़्-रु
अपना आपस लहू सूँ किया निगार दिल
हासिल हुआ है मुझ को समर मुझ शिकस्त सूँ
पाया है चाक-चाक हो शिकल-ए-अनार दिल
लेकिन हज़ार शुक्र 'वली' हक के फ़ैज़ सूँ
फिर उसके दिखने का है उमीदवार दिल

ગુજરાતના વિયોગમાં



વલી ગુજરાતી

ગુજરાતના વિયોગમાં છે ખાર ખાર દિલ;
જવાળામાં અગ્નિની રહે છે આ ધરાર દિલ.
દુનિયામાં એનાં દર્દની કોઈ દવા નથી,
તલવાર આ જુદાઈની, ને આરપાર દિલ.
આરંભથી એ દર્દમાં નખશિખ થયું'તું ગુમ,
અગ્નિ ઉપર હો વાળ, એમ જ બેકરાર દિલ.
ખુશહાલ મન થયું હતું એની સફરથી ખૂબ,
અંતે હવે વિયોગમાં તૂટ્યું વધાર દિલ.
છાતીમાં મારી દેખ ખીલ્યો છે પ્રણયનો બાગ,
જાણે કે રક્તથી જ સીંચેલી બહાર દિલ.
કાયમ મળી છે હાર આ જગમાં મને ફક્ત,
મારી પીડા છે કોઈ તૂટેલી સવાર દિલ.
છૂટા થવાથી દોસ્તો ડૂમો ભરાય છે,
આનંદનું આ વસ્ત્ર કરતું તાર તાર દિલ.
સહુ દોસ્તોની યાદથી ઉખ્માભર્યું શરીર,
તણખાની જેમ બહુ બળે સઘળે પ્રકાર દિલ.
સહુ આશિકો, હજૂર રાખે લાલ-લાલ ગાલ,
લોહીથી લાલ રાખું છું હું થોડું યાર દિલ.
મારી આ હારનું મને એવું મળ્યું છે ફળ,
જોઉં છું છિન્નભિન્ન હમણાં શાનદાર દિલ.
ઈશ્વરની આ કૃપાનો માનો પાડ હે 'વલી',
એને નિહાળવા ફરી ઉમેદવાર દિલ.

उठता है



मीर तक़ी मीर

देख तो दिल कि जाँ से उठता है
ये धुआँ-सा कहाँ से उठता है
ग़ोर किस दिलजले की है ये फ़लक
शोला यक सुबह याँ से उठता है
सुध ले घर की भी शोला-ए-आवाज़
दूद कुछ आशियाँ से उठता है
यूँ उठे आह उस गली से हम
जैसे कोई जहाँ से उठता है
बैठने कौन दे है फिर उसको
जो तेरे आस्ताँ से उठता है

નીકળે છે



મીર તકી મીર

દિલમાંથી કે જીવમાંથી નીકળે છે;
આ ધુમાડા જેવું ક્યાંથી નીકળે છે.
આભ કોઈ પ્રેમીની શું છે કબર કે,
હર પરોઢે આગ ફાટી નીકળે છે.
હે ભભકતી આગ ઘરનું ધ્યાન રાખો,
આ ધુમાડો ઝૂંપડીથી નીકળે છે.
આહ ભરતો એમ ઊઠ્યો એ ગલીથી,
જેમ કોઈ વિશ્વ ત્યાગી નીકળે છે.
બેસવા દે છે પછીથી કોણ એને,
ઉંબરો તારો જે છોડી નીકળે છે.

कोई



ग़ालिब

इब्ने-मरियम हुआ करे कोई
मेरे दुख की दवा करे कोई
चाल, जैसे कड़ी कमाँ का तीर
दिल में ऐसे के जा करे कोई
बात पर वाँ जबान कटती है
वो कहें और सुना करे कोई
बक रहा हूँ जुनूँ में क्या-क्या कुछ
कुछ न समझे, खुदा करे कोई
न सुनो, गर बुरा कहे कोई
न कहो, गर बुरा करे कोई
रोक लो, गर ग़लत चले कोई
बख़्शा दो, गर ख़ता करे कोई
कौन है, जो नहीं है हाजतमंद
किसकी हाज़त रवाँ करे कोई
जब तवक्को ही उठ गई 'ग़ालिब'
क्यों किसी का गिला करे कोई

કોઈ



ગાલિબ

ઈસુ થઈ અવતર્યા કરે કોઈ,
મારા દુઃખની દવા કરે કોઈ.
ચાલ જાણે કમાનનું હો તીર,
દિલમાં એમ જ જગા કરે કોઈ.
વાત પર ત્યાં કપાય જીભ છતાં,
એ કહે સાંભળ્યા કરે કોઈ.
ક્રોધમાં હું કર્યા કરું બકવાસ,
કેં ન સમજે પુઠા કરે કોઈ.
સાંભળો ના ખરાબ કોઈ કહે,
ના કહો ખોટું જ્યાં કરે કોઈ.
રોકજો, કોઈ અવળું ચાલે તો!
માફ કર, જો ખતા કરે કોઈ.
કોણ છે જેની કોઈ માંગ નથી,
માંગ કોની અદા કરે કોઈ?
કોઈ આશા રહી ન જ્યાં 'ગાલિબ',
કોઈ ફરિયાદ ક્યાં કરે કોઈ?

अपनी आँखों से



बहादुरशाह ज़फ़र

अगर ग़फ़लत का परदा हम उठाते अपनी आँखों से तो जो वाँ देखते, याँ देख जाते अपनी आँखों से बला से आप ही पैग़म्बर, हम अपने हो जाते कि जाते वाँ और उस को देख आते अपनी आँखों से मिलाएँगे नज़र किससे कि वह बेदीद हैं ऐसे नहीं आईने में आँखें मिलाते अपनी आँखों से जो वह आँखों में आया, कौन उसको देख सकता था क़सम आँखो की, हम उसको छिपाते अपनी आँखों से 'ज़फ़र', गिरिया हमारा कुछ न कुछ तासीर रखता है उन्हें हम देखते हैं, मुस्कुराते अपनी आँखों से

ખુદની આંખથી



બહાદુરશાહ જફર

પડદો ભરમનો જો ઉઠાવી દેત ખુદની આંખથી;
જોવા મળત જે ત્યાં, તે જોઈ લેત ખુદની આંખથી.
પોતે જ પોતાનો પયંબર આ મુસીબતથી બનત,
કે ત્યાં જઈને એને જોઈ લેત ખુદની આંખથી.
નજરો મિલાવું કેમ હું કે એમને દ્રષ્ટિ નથી,
નહિતર તો આંખો ના મિલાવી લેત ખુદની આંખથી.
આંખોમાં એને આવતાં જોઈ શકત ના કોઈ પણ,
સોગંદ આંખોની છુપાવી લેત ખુદની આંખથી.
મારા વહેલાં આંસુઓમાં છે 'જફર' કોઈ પ્રભાવ,
જોયા કરું છું એને રાખી હેત ખુદની આંખથી.

इश्क



मोमिन

कहर है मौत है क़ज़ा है इश्क
सच तो यह है बुरी बला है इश्क
असरे-ग़म ज़रा बता देना
वह बहुत पूछते है क्या है इश्क
आफ़ते-जाँ है कोई परदानशी
कि मेरे दिल में आ छुपा है इश्क
देखिए किस जगह डुबो देगा
मेरी क़स्ती का नाखुदा है इश्क
आप मुझसे निबाहेंगे, सच है
बावफ़ा है हुस्न, बेवफ़ा है इश्क

ઈશક



મોમિન

કોપ છે, મોત છે, સજા છે ઈશક,
સાયું તો આ બૂરી બલા છે ઈશક.
વાત દુઃખની જરા બતાવી દે,
એ પૂછે રોજ શું ભલા છે ઈશક?
જીવ પર હાવી થઈ શું સંતાયા,
દિલમાં આવી રહો કે ત્યાં છે ઈશક!
જોઈએ ક્યાં જઈને ડુબાડે છે!
નાવનો મારી નાખુદા છે ઈશક.
સાથ રે'વાનાં આપ, સાયું છે,
છે વફા રૂપ, બેવફા છે ઈશક.

कर दे



अल्लामा इक़बाल

इस दशत के सहरा को समंदर कर दे
या मेरी आँखों के हर अशक को पत्थर कर दे
ऐ अल्लाह मैं और नहीं कुछ तुझसे माँगता
मेरी चादर मेरे पैरों के बराबर कर दे
मुझे घेर न ले ये आतिश-ए-दुनिया कहीं
मुझ पर अपनी रहमतों का साया कर दे
मुझे खाक न कर दे मेरी हस्ती का गुरूर
मुझे मेरे नफस से मौतबर कर दे
ऐ खुदा मेरी दुआओं में वो असर कर दे
माँगू मैं तुझसे कतरा और तू समंदर कर दे

કરી દે



અલ્લામા ઈકબાલ

આ જંગલના રણને સમંદર કરી દે;
કાં આંખોનાં આંસુને પથ્થર કરી દે.
ખુદા હું બીજું તો કશુંયે ન માંગું,
તું ચાદરને પગની બરાબર કરી દે.
મને આગ દુનિયાની ઘેરી વળે ના,
કૃપાની જ છાયા તું મુજ પર કરી દે.
મને હુંપણું ક્યાંય મારી ન નાખે,
મને જિંદગાનીથી તું પર કરી દે.
તું મારી દુઆમાં અસર આટલી કર,
હું ટીપું ચહું તું સમંદર કરી દે.

चले गये



जिगर मुरादाबादी

आँखों में बस के दिल में समा कर चले गये
ख़्वाबीदा ज़िन्दगी थी, जगाकर चले गये
चेहरे तक आस्तीन वो ला कर चले गये
क्या राज़ था कि जिसको छुपाकर चले गये
रग रग में इस तरह वो समा कर चले गये
जैसे मुझी को मुझसे चुराकर चले गये
आए थे दिल की प्यास बुझाने के वास्ते
इक आग सी वो और लगाकर चले गये
लब थरथरा के रह गये लेकिन वो ऐ 'जिगर'
जाते हुए निगाह मिलाकर चले गये

જતાં રહ્યાં



જિગર મુરાદાબાદી

આંખે વસી હૃદયમાં સમાઈ જતાં રહ્યાં;
સ્વપ્નીલ જિંદગીને જગાડી જતાં રહ્યાં.
ચ્હેરા સુધી એ બાંયને લાવી જતાં રહ્યાં;
શેનું રહસ્ય એ, જે છુપાવી જતાં રહ્યાં.
નસ નસમાં એ રીતે એ સમાઈ જતાં રહ્યાં;
જાણે મને જ મુજથી ઉઠાવી જતાં રહ્યાં.
અંતઃકરણની પ્યાસ છિપાવા મળ્યાં હતાં,
એ આગ આ હૃદયની વધારી જતાં રહ્યાં.
કંપીને હોઠ ચૂપ થયા તે છતાં 'જિગર',
આંખો જતાં જતાં એ મિલાવી જતાં રહ્યાં.

कहानी भी



फ़िराक़ गोरखपुरी

रात भी, नींद भी, कहानी भी
हाये क्या चीज़ है जवानी भी
इस अदा का तेरा जवाब नहीं
महूबानी भी सरगरानी भी
दिल के अपने भी ग़म थे दुनिया में
कुछ बलाए थी आसमानी भी
दिल को शोलों से करती है सैराब
जिंदगी आग भी है पानी भी
दिले बदनाम तेरे बारे में
हो गई वो नजर सियानी भी
जिंदगी एन दीद-ए-यार 'फ़िराक़'
जिंदगी हिज़्र की कहानी भी

કહાણી પણ



ફિરાક ગોરખપુરી

રાત પણ, ઊંઘ પણ, કહાણી પણ;
હાય શું ચીજ છે જવાની પણ.
આ અદા લાજવાબ છે તારી,
હોય ગુસ્સામાં મ્હેરબાની પણ.
દિલને દિલનાં હતાંય દર્દ ઘણાં,
આફતો કેંક આસમાની પણ.
દિલને ભડકાવતી એ પૂર સુધી,
જિંદગી આગ પણ, ને પાણી પણ.
તારી બાબતમાં એ દિલે-બદનામ,
થૈ ગઈ એ નજર સયાની પણ.
જિંદગી પ્રેમિકાનું દર્શન છે,
છે 'ફિરાક' એ વિરહ-કહાણી પણ.

अधूरी कथा हूँ मैं



आबिद अदीब

धरती के हर वरक पे लिखा जा रहा हूँ मैं
सदियाँ गुज़र गई है, अधूरी कथा हूँ मैं
हर बार पत्थरों का निशाना बना हूँ मैं
जिस शाख पर उग आया हूँ, तोड़ा गया हूँ मैं
मुँह देखने की कोई भी हिंमत न कर सका
आईना हाथ में लिए फिरता रहा हूँ मैं
कुछ इस तरह से भीड़ मेरे चारों ओर है
जैसे सड़क के बीच कोई हादसा हूँ मैं
बिछड़े हुए थे शहर से गाँव, मिला दिये
दोनों तरफ को जाता हुवा रास्ता हूँ मैं
पत्थर हूँ, सख्त जान हूँ, पर मोम की तरह
होठों की तल्लियों से पिघलता रहा हूँ मैं
झुल्सा के रख दिया मुझे ज़ख़्मों की धूप ने
कुछ इस वजह से और भी सँवला गया हूँ मैं

અધૂરી કથા છું હું



આબિદ અદીબ

ધરતીના પાને પાને લખાઈ રહ્યો છું હું,
સૈકા વીત્યા અધૂરી કથામાં કથ્યો છું હું.
કાયમથી પથ્થરોનો નિશાનો બન્યો છું હું,
જે ડાળ પર ઊગ્યો છું, તોડાઈ ગયો છું હું.
મોં દેખવાની કોઈ ન હિંમત કરી શક્યું,
દર્પણ લઈને હાથમાં ફરતો રહ્યો છું હું.
ચારેય બાજુ મારી જુઓ એમ ભીડ છે,
રસ્તા ઉપરનો જાણે તમાશો થયો છું હું.
ભેગાં કરી દીધાં છે મેં આ ગામ-શહેરને,
બંને તરફ જનારનો રસ્તો થયો છું હું.
પથ્થર છું, સપ્ત જીવ છું પણ મીણની સમાન,
કોઈના કડવા વેણથી પીગળી રહ્યો છું હું.
જખ્મોનો તાપ રોજ મને બાળતો રહ્યો,
એના લીધે જ શ્યામ ઘણો થઈ ગયો છું હું.

ख़ता के साथ



कैफ़ी आज़मी

की है कोई हसीन ख़ता हर ख़ता के साथ
थोड़ा सा प्यार भी मुझे दे दो सज़ा के साथ
गर डूबना ही मेरा मुक़द्दर है तो सुनो
डूबेंगे हम ज़रूर मगर नाखुदा के साथ
मंज़िल से वो भी दूर था और हम भी दूर थे
हमने भी धूल उड़ायी बहुत रहनुमा के साथ
रक्से-सबा के जश्न में हम तुम भी नाचते
ऐ काश तुम भी आ गये होते सबा के साथ
ऐसा लगा ग़रीबी की रेखा से हूँ बलन्द
पूछ किसी ने हाल कुछ ऐसी अदा के साथ

ખતા સાથે



કેફી આઝમી

ગુના સારા થયા છે કેંક મારાથી ગુના સાથે;
જરા દઈ દો મુહબ્બત પણ મને થોડી સજા સાથે.
અગર ડૂબી જવાની હોય કિસ્મત મારી, તો સાંભળ,
હું ચોકક્સ ડૂબીશ, પણ ડૂબવાનો નાખુદા સાથે.
અમારી જેમ મંઝિલથી ઘણો પાછળ હતો એ પણ,
અમે પણ ધૂળ ઉડાડી છે બહુ એ ભોમિયા સાથે.
હવાના નૃત્યના ઉત્સવમાં નાયત હું તમારી સંગ,
તમે પણ કાશ આવ્યાં હોત પૂરવની હવા સાથે.
ગરીબીનીય રેખાથી ઉપર છું હું મને લાગ્યું,
ખબર મારી પૂછી'તી કોઈએ એવી અદા સાથે.

बनता गया



‘मजरूह’ सुल्तानपुरी

जब हुआ इरफ़ाँ तो ग़म आराम-ए-जाँ बनता गया
सोज़-ए-जानाँ दिल में सोज़-ए-दीगराँ बनता गया
रफ़ता रफ़ता मुनक़लिब होती गई रस्म-ए-चमन
धीरे-धीरे नरम-ए-दिल भी फुगाँ बनता गया
मैं अकेला ही चला था जानिब-ए-मंज़िल मगर
लोग साथ आते गए और कारवाँ बनता गया
जिस तरफ भी चल पड़े हम आबला पायान-ए-शौक़
ख़ार से गुल और गुल से गुलिस्ताँ बनता गया
शर्ह-ए-ग़म तो मुख़्तसर होती गई उसके हुजूर
लफ़ज़ जो मुँह से न निकला दास्ताँ बनता गया

બનતી ગઈ



‘મજરૂલ’ સુલ્તાનપુરી

જ્યાં વિવેકી થૈ ગયો પીડા ખુશી બનતી ગઈ;
પ્રેમની પીડા જ પીડા અન્યની બનતી ગઈ.
બાગનો વ્યવહાર ધીમે ધીમે બદલાતો ગયો,
ધીમે ધીમે દિલમાં આંસુની નદી બનતી ગઈ.
એકલો હું મંઝિલોને પામવા નીકળ્યો હતો,
સાથ સહુ દેતા ગયા ને મેઢની બનતી ગઈ.
શોખથી જ્યાં પણ ગયો છું સાવ અડવાણા પગે,
કંટકોથી ફૂલ દુનિયા બાગની બનતી ગઈ.
દુઃખની કિંમત સમેટાતી ગઈ છે એ રીતે,
વારતાઓ ના કહેલા શબ્દથી બનતી ગઈ.

टीले पे खड़ा हूँ



‘सरशार’ बुलंद शहरी

बेकराँ कुर्बके टीले पे खड़ा हूँ
अपनी उजड़ी हुई सांसों से ख़फ़ा हूँ
सरहद-ए-जिस्म से आगे भी चलूँगा
अभी एक हांफते साअपे फिदा हूँ
जो मुझे आज गिराने पे तुला है
मैं इसी पेड़ का मज़बूत तना हूँ
वो मुझे सुनने पे आमदा नहीं है
कुरहे-अर्ज से बाहर की सदा हूँ
मेरी तशकील में सूरज का लहू था
जलते-जलते बड़ी मुश्किल से बुझा हूँ

ટીંબા ઉપર ઊભો છું



‘સરશાર’ બુલંદ શહરી

અથાગ પીડાના ટીંબા ઉપ્પર ઊભો છું,
હુંય ખફા તારા પર હે ઉજજડ શ્વાસો છું.
શરીરની પણ હદ ઓળંગી આગળ ચાલીશ,
હમણાં હાંફેલા પડછાયે છો વાર્યો છું.
આજ મને જે કાપી નાખવા થઈ ગયો તત્પર,
હું એ જ વૃક્ષની જડ માફક ફૂલ્યોફાલ્યો છું.
મુજને સાંભળવા એ તૈયાર નથી પણ,
હું કોઈ અજાણી ધરતી પરનો પડઘો છું.
મારી રચનામાં શામિલ છે લોહી સૂરજનું,
બળતાં બળતાં માંડ માંડ હું બુઝાયો છું.

बात करें



साहिर लुधियानवी

सज़ा का हाल सुनाएँ, जज़ा की बात करें
खुदा मिला हो जिन्हें, वो खुदा की बात करें
उन्हें पता भी चले और वो ख़फ़ा भी न हो
इस एहतियात से क्या, मुद्दा की बात करें
हर एक दौर का मज़हब नया खुदा लाया
करें तो हम भी मगर, किस खुदा की बात करें
वफ़ा-शिआर कई हैं, कोई हसीं भी तो हो
चलो फिर आज उसी बेवफ़ा की बात करें

વાત કરે



સાહિર લુધિયાનવી

સજાનો હાલ કહે કે કૃપાની વાત કરે,
ખુદા મળ્યો હો જેને એ ખુદાની વાત કરે.
ખબર પડેય છતાં થાય ન એ ગુસ્સે પણ,
સતર્ક એમ રહી શું કશાની વાત કરે.
દરેક યુગનો ધરમ કેં નવો ખુદા લાવ્યો,
કરે જો કોઈ તો કેવા ખુદાની વાત કરે.
વફા કરે છે હજારો કોઈ સરસ તો હો,
બધા ફરી ફરી એ બેવફાની વાત કરે.

शाम हो जाए



नरेशकुमार 'शाद'

यह इन्तेज़ार ग़लत है कि शाम हो जाए
जो हो सके तो अभी - दौर-ए-जाम हो जाए
खुदा-न-ख़्वास्ता पीने लगे जो वाईज़ भी
हमारे वास्ते पीना हराम हो जाए
मुझे ऐसे रिन्द को भी तू ने हश्र में या रब
बुला लिया है तो कुछ इन्तेज़ाम हो जाए
वो सहन-ए-बाग़ में आए है मय-कशी के लिए
खुदा करे कि हर इक फूल जाम हो जाए
मुझे पसन्द नहीं इस पे गामजन होना
वो रहगुज़र जो गुज़र गाह-ए-आम हो जाए

સાંજ થઈ જાયે



નરેશકુમાર 'શાદ'

આ ઈંતજાર નકામો કે સાંજ થઈ જાયે,
જો શક્ય હોય, હવે એક જામ થઈ જાયે.
પુદા કરે કે ન પીએ આ ધર્મઉપદેશક,
અમારી માટે પીવાનું હરામ થઈ જાયે.
અમારી જેવા શરાબીને તેં કયામતમાં,
જો આવકાર્યો જ છે તો ઈંતજામ થઈ જાયે.
જુઓ એ બાગમાં આવ્યાં છે મયકશી માટે,
પુદા કરે કે બધાં ફૂલ જામ થઈ જાયે.
મને પસંદ નથી ચાલવું એ રસ્તા પર,
જે માર્ગ આમ બધાનાય નામ થઈ જાયે.

रस्ता दिखाई दे



मोहम्मद अलवी

मरने की जी में आए तो रस्ता दिखाई दे
ऐसा मकाँ बनाओ की दरिया दिखाई दे
लहरों पे दूर-दूर तलक काँपता हुआ
दरिया में चाँद देखे तो शो'ला दिखाई दे
इसको बिछड़ते वक्त मैं जी भर के देख लूँ
क्या जाने फिर मिले तो वो कैसा दिखाई दे
एक-एक चीज़ ज़मी में उतरती जाए
सूरज भी, आसमाँ भी उतरता दिखाई दे
हर फ़र्द अपनी मोतसे बेख़ौफ़ हो गया
अब तो खुदा-ए-पाक का जलवा दिखाई दे

રસ્તો નજર આવે



મોહમ્મદ અલવી

મરવાની ઈચ્છા થાય તો રસ્તો નજર આવે;
એવી જગાએ ઘર કરો દરિયો નજર આવે.
લ્હેરો ઉપર એ જોજનો લગ કાંપતો લાગે,
આ ચાંદ દરિયામાં જુઓ તણખો નજર આવે.
છૂટા થતી વખતે હું એને મનભરી જોઉં,
કોને ખબર બીજી વખત કેવો નજર આવે?
એકેક વસ્તુ જાણે ધરતીમાં ઉતરતી હો,
આકાશ સાથે સૂર્ય ઊતરતો નજર આવે.
માણસ હવે તો મોતથી નિશ્ચિંત લાગે છે,
ઈશ્વર હવે હોવાનું તારું તો નજર આવે.

दरपन हूँ



हुरमतुलइकराम 'हुरमत'

टूटता हूँ फिर जुड़ जाता हूँ
मैं पानी का आईना हूँ
घर के लिए हूँ रात का सूरज
कहने को मिट्टी का दिया हूँ
ढूँढ़ रहा हूँ अपना पैकर
क्या जाने किसका चेहरा हूँ
नाप सको तो मुजको नापो
मैं सागर के बीच खडा हूँ
तैर रहा हूँ दशते-फ़ज़ा में
मैं बीते लम्हों की सदा हूँ
मैं हूँ तसलसुल राहे-सफ़रका
पत्थर की मानिन्द गड़ा हूँ
मुझ तक कौन पहुँचता 'हुरमत'
मिट्टी में हीरे सा छुपा हूँ

દરપણ છું



હુરમતુલઈકરામ 'હુરમત'

તૂટું છું તોપણ ભેગો છું,
પાણીનાં દરપણ જેવો છું.
સૂર્ય રાતનો છું ઘર માટે,
છોનો માટીનો દીવો છું.
શોધું છું હું મારો આકાર,
જાણ નથી કોનો ચહેરો છું?
માપી શકો તો માપી લોને,
દરિયા વચ્ચે હું ઊભો છું.
જંગલમાં ભટકું છું કાયમ,
હું વીતી પળનો પડવો છું.
રસ્તા પરનો માઈલસ્ટોન હું,
પથ્થરની માફક ખૂંધ્યો છું.
'હુરમત' મને કોણ ઓળખે,
ધૂળમાં હીરા જેમ રહ્યો છું.

कोई है



निशतर खानकाही

खुद मैं हूँ कि तू? या तेरा धोखा है, कोई है
कहता हूँ नहीं है, तो निकलता है, कोई है
तनहाई की यह शब कि खुदा तक नहीं लेकिन
दिल फिर भी अन्धेरे में यह कहता है, कोई है
यह रात का पत्तोंसे चमकती हुई आँखे
यह दहशत कि हर शाम यह खदशा है, कोई है
क्या जाने यह कौन मेरे दरप आजार
मिचती है कभी आँख तो लगता है, कोई है
कहते हैं कि अन्देशा है, बेचेहरा व बेजिस्म
सर किसका यह दीवार से उगता है, कोई है
है कोई कि इक पलके लिए आके झलक दे
खाली मेरी आँखो का दरीचा है, कोई है
इक बूढ़ा भिखारी था कि आया नहीं कल से
फिर कौन मेरे दर पै यह चीखा है, कोई है

કોઈ છે



નિશ્ચર ખાનકહી

પુદ હું જ છું કે તું કે છે તારો ભરમ કે કોઈ છે;
હું જ્યાં કહું છું કે નથી ત્યાં નીકળે એ કોઈ છે.
આ રાત એકલતાની છે કે ક્યાંય પણ ઈશ્વર નથી,
તોયે હૃદય અંધારમાં એવું કહે છે કોઈ છે.
આંખો ચમકતી હોય છે આ રાતની થઈ પાંદડાં,
હર રાહ પર શંકા પડે છે ડર રહે છે કોઈ છે.
આ કોણ મારા આંગણે મારું વિચારે છે અશુભ,
આંખો જરા મીંચાય તો એવું થતું કે કોઈ છે.
મેં સાંભળ્યું, શંકા મને, એને ચહેરો ના શરીર,
દીવાલથી આ કોનું મસ્તક ઊગતું જે કોઈ છે.
હો કોઈ તો એકાદ પળ આવી મને ચહેરો બતાવ,
મારા નયનની બારીઓ સૂની જ છે કે કોઈ છે.
ઘરડો ભીખારી એક જે આવ્યો નથી ગઈકાલથી,
તો કોણ આ મારા ઘરે કણસ્યા કરે છે કોઈ છે.

रात गये तक



ज़फ़र गोरखपुरी

दिल में यूँ आशाओं की बाती रहती है रोशन रात गये तक
जैसे प्यार का रस्ता देखे कोई सुहागन रात गये तक
तोड न ले गालों की कलियाँ कोई लबों की उँगलीसे
सोच में गुम थी, नींद न आई जागी मालन रात गये तक
शाम ढले वो घर आये थे, हाए सखी फिर हाल न पूछ
लचकी बाहें, खनकी चूड़ी खनका कंगन रात गये तक
किसको खबर भगवान मिले, या राह में कोई और मिला
मंदिरसे घर लौ'ट न पाई एक पूजारन रात गये तक
तुझ को अपनी जुल्फ का ग़म है मुझको दुनिया भर का ग़म
मेरी मुश्किल जीवनभर की तेरी उलझन रात गये तक
आज 'ज़फ़र' दिल यूँ रोता है जग के घोर अंधेरे में
जैसे बेवा हो कर रोए सेज पे दुल्हन रात गए तक

મોડી રાત સુધી



ઝંફર ગોરખપુરી

દિલમાં આશાનો દીવો રૂહે છે રોશન મોડી રાત સુધી,
જાણે ચાહતની રાહ જુએ છે સુહાગન મોડી રાત સુધી.
હોઠોની આંગણિયુંથી કોઈ કળી ગાલની તોડી ના લે,
એ જ વિચારે ઊંઘ ન આવી, જાગી માલણ મોડી રાત સુધી.
સાંજ ઢળી એ ઘર આવ્યા'તા, હાથ સખી તું હાલત ના પૂછ,
હાથ કાંપતા, રણકી ચૂડી, રણક્યા કંકણ મોડી રાત સુધી.
ખબર નથી ભગવાન મળ્યા કે રસ્તે બીજું કોઈ મળ્યું'તું,
મંદિરથી પાછી ઘેર ન આવી એક પુજારણ મોડી રાત સુધી.
તને તારી જુલ્હોનું દુઃખ છે મને આખી દુનિયાનું દુઃખ,
મારે જીવનભરનું દુઃખ, તારી ઉલઝન મોડી રાત સુધી.
આજ 'ઝંફર' દિલ એમ રુએ છે જગતના ઘનઘોર અંધારે,
સેજ ઉપર થઈને વિધવા જેમ રુએ દુલ્હન મોડી રાત સુધી.

ग़म की निशानी नहीं



बशीर बद्र

मेरी आँखों में ग़म की निशानी नहीं
पत्थरों के प्यालों में पानी नहीं
मैं तुझे भूलकर भी नहीं भूलता
प्यार सोना है, सोने का पानी नहीं
मेरी अपनी भी मजबूरियाँ हैं बहुत
मैं समुन्दर हूँ, पीने का पानी नहीं
मेरा चेहरा लकीरों में तक्सीम है
आईनों से मुझे बदगुमानी नहीं
शाम के बाद बच्चों से कैसे मिलूँ
अब मेरे पास कोई कहानी नहीं
मौसमों के लिफ़ाफ़े बदलते रहे
कोई तहरीर इतनी पुरानी नहीं
कोई आसेब है इस हसीं शहर पर
शाम रौशन है लेकिन सुहानी नहीं

ગમની નિશાની નથી



બશીર બદ્ર

મારી આંખોમાં દુઃખની નિશાની નથી;
દોસ્ત! પથ્થરના પ્યાલામાં પાણી નથી.
હું તને ભૂલીને પણ નથી ભૂલતો,
પ્રેમ સોનું છે સોનાનું પાણી નથી.
મારી પોતાની મજબૂરીઓ છે ઘણી,
હું સમંદર છું; પીવાનું પાણી નથી.
મારો ચહેરો લકીરોમાં વ્હેંચાય છે,
દર્પણોથી પરેશાની છાની નથી.
સાંજ ઢળતાં મળું બાળકોને શી રીત?
મારી પાસે હવે કોઈ કહાણી નથી!
ઋતુઓ પરબીડિયું બદલતી રહે,
વારતા કોઈ આવી પુરાણી નથી.
કોઈ છાયા પડી છે નગર પર કદાચ,
સાંજ ઝળહળ છે તોપણ સુહાની નથી.

भिगोये कैसे



शहरयार

नींद की ओस से, पलकों को भिगोये कैसे
जागना जिसका मुक़दर हो, वो सोये कैसे
रेत दामन में हो या दस्त में, बस रेत ही है
रेत में फ़स्लें-तमन्ना कोई बोये कैसे
ये तो अच्छा है, कोई पूछनेवाला न रहा
कैसे, कुछ लोग मिले थे हमें, खोये कैसे
रूह का बोझ तो उठता नहीं दीवाने से
जिस्म का बोझ, मगर, देखिए ढोये कैसे
वरना सैलाब बहा ले गया होता, सब कुछ
आँख को ज़ब्त की ताकीद है, रोये कैसे

પલાળું કઈ રીતે



શહરયાર

ઊંઘના ઝાકળથી આંખોને પલાળું કઈ રીતે?
જાગરણ કિસ્મત હો જ્યારે ત્યાં સૂવાનું કઈ રીતે?
રેત દામનમાં રહે કે જંગલે, બસ રેત છે,
રેતમાં ઈચ્છાનો બોલો ફાલ વાવું કઈ રીતે?
એય સારું છે કે કોઈ પૂછનારું ના રહ્યું,
જે મળ્યા એ ગુમ થયા ક્યાં વાત પૂછું કઈ રીતે?
આતમાનો બોજ દીવાનાથી તો ઊઠતો નથી,
એ ઉઠાવે દેહનો પણ ભાર એવું કઈ રીતે!
પૂર નહિતર આ બધું સઘળું, વહાવી જાત પણ,
આંખની છે હઠ સહન કરવું જ, રોવું કઈ રીતે?

एक



आदिल मन्सुरी

जिस्म सारे अलग है साया एक
मुख्तलिफ़ है जुबाने चहेरा एक
मौजें उठती है बैठ जाती है
बाकी रहेता है फिर भी दरिया एक
आँखें लाखों करोड़ों आँखे हैं
सारी आँखों के बीच सपना एक
हर कड़ी दायरा बनाए अलग
साथ सब का मगर खनकना एक
एक मिट्टी महक रही है सब में
और मिट्टी का सब से रिश्ता एक
उर्दू गुजराती कुछ भी हो 'आदिल'
अपने शेरों में तुमने समझा एक

એક



આદિલ મન્સુરી

તન બધાં છે અલગ ને છાયો એક;
બોલીઓ છે જુદી ચહેરો એક.
લહેર ઊઠે કદી, કદી બેસે,
તોય બાકી રહે છે દરિયો એક.
આંખ લાખો-કરોડ આંખો છે,
સહુની આંખોમાં હોય સ્વપ્નો એક.
સાંકળોનું અલગ અલગ વર્તુળ,
હોય રણકાર પણ બધાનો એક.
એક માટી મહેકતી સહુમાં,
માટી સાથે રહ્યા સંબંધો એક.
ઉર્દૂ ગુજરાતી હો ભલે 'આદિલ',
શે'રમાં તું બધુંય સમજ્યો એક.

कभी



मुज़फ़्फ़र हनफ़ी

पहचान क्या होगी मेरी थम कर नहीं सोचा कभी
मेरे हज़ारों रूप है, कतरा कभी, दरिया कभी
इक हमसफ़र का कौल है, सूरज सवा नेजे पे था
राहों पे थी मेरी नजर, उपर नहीं देखा कभी
तूफ़ान हूँ तो क्या हुआ, ऐ बर्ग-ए-सरगर्दी बता
खुलकर कभी कुछ बात थी, अपना मुझे समझा कभी
बरसा तो इक मोती बना जो सीपियों में कैद है
देखो मुझे, फ़ितरत से मैं आवारा बादल था कभी
टूटे हुए पत्ते कभी शाखों से जुड सकते नहीं
रोके से रुक सकता नहीं, गिरता हुआ झरना कभी

કદી



મુજફ્ફર હનફી

ઓળખ હશે શું મારી એ હું ક્યાં વિચારું છું કદી;
મારા હજારો રૂપ છે દરિયો કદી ટીપું કદી.
એક હમસફરનું કહેવું છે સૂરજ સદા માથે હતો,
રસ્તે હતી મારી નજર ઊંચે ન મેં જોયું કદી.
તોફાન છું તો શું થયું હે, પાન ઊડતા તું કહે,
ખૂલીને ક્યાં કેં વાત થૈ તારો ન તું સમજયું કદી.
વરસ્યો તો હું મોતી બન્યો જે છીપલામાં કેદ છે,
દેખો સ્વભાવે આમ તો વાદળ હતો રખડું કદી.
છૂટાં પડેલાં પાંદ ડાળીએ ન જોડાતાં ફરી,
રોકો તો ના રોકી શકો વ્હેતું રહ્યું ઝરણું કદી.

तन्हा



गुलज़ार

ज़िन्दगी यूँ हुई बसर तन्हा
काफ़िला साथ और सफ़र तन्हा
अपने साये से चौक जाते है
उम्र गुज़री है इस क़दर तन्हा
रात भर बातें करते है तारे
रात काटे कोई किधर तन्हा
दिन गुज़रता नहीं है लोगों में
रात होती नहीं बसर तन्हा
हमने दरवाज़े तक तो देखा था
फिर न जाने गये किधर तन्हा

એકલ



ગુલઝાર

જિંદગી એ રીતે જીવ્યો એકલ;
સહુની સાથે છતાં રહ્યો એકલ.
ખુદની છાયાથી ચોંકી જાઉં છું,
જિંદગી એમ કાપતો એકલ.
રાતભર તારકો કરે છે વાત,
રાત ક્યાંથી વીતે કહો એકલ.
સહુની સાથે દિવસ નથી વીતતો,
રાત વીતે નહીં જુઓ એકલ.
મેં તો ઝાંપા સુધી જ જોયું'તું,
એ પછી ક્યાં જતો રહ્યો એકલ.

जो हुआ सो हुआ



निदा फ़ाज़ली

उठके कपड़े बदल, घर से बाहर निकल, जो हुआ सो हुआ
रात के बाद दिन, आज के बाद कल, जो हुआ सो हुआ
जब तलक साँस है, भूख है प्यास है, ये ही इतिहास है,
रख के काँधे पे हल, खेत की ओर चल जो हुआ सो हुआ
खून से तर-ब-तर, करके हर रहगुज़र, थक चुके जानवर
लकड़ियों की तरह, फिर से चूल्हे में जल जो हुआ सो हुआ
जो मरा क्यों मरा, जो जला क्यों जला, जो लुटा क्यों लुटा
मुद्दतों से हैं गुम, इन सवालों के हल जो हुआ सो हुआ
मन्दिरों में भजन, मस्जिदों में अजाँ, आदमी है कहाँ
आदमी के लिए एक ताज़ा ग़ज़ल जो हुआ सो हुआ

જે થયું તે થયું



નિદા ફાઝલી

ઊઠ કપડાં બદલ, ઘરની બહારે નીકળ, જે થયું તે થયું,
રાતની બાદ દિન, આમ ફરતી આ પળ, જે થયું તે થયું.
જ્યાં સુધી શ્વાસ છે, ભૂખ છે, પ્યાસ છે, આ જ ઈતિહાસ છે,
ખેતરો બાજુ ચલ, રાખ હાથોમાં હળ, જે થયું તે થયું.
ખૂનથી તરબતર, રાહ સઘળી કરી, જાનવર થાકતાં,
લાકડું થઈ જઈ કોઈ ચૂલામાં બળ, જે થયું તે થયું.
જે મર્યો શેં મર્યો? જે બળ્યો શેં બળ્યો, જે લૂંટ્યો શેં લૂંટ્યો?
છે સદીઓથી ગુમ આ સવાલોના હલ, જે થયું તે થયું.
મંદિરોમાં ભજન, મસ્જિદે બંદગી, માનવી ક્યાં ગયો?
માનવી કાજ છે એક તાજી ગઝલ, જે થયું તે થયું.

माँगते रहो



मुमताज़ राशिद

जो दुख मिले है उनकी जज़ा माँगते रहो
बिछड़े न कोई शख्स दुआ माँगते रहो
तय हो सकेगा यूँ ही चट्टानों का सिलसिला
तुम पत्थरों से अपनी सदा माँगते रहो
इस दायरे में बसने की कोशिश फजूल है
जो कुछ नसीब में है लिखा माँगते रहो
वह दौर-ए-बेहिमी है कि खुशियाँ हों चाहे ग़म
दुनियाने तुम से जो भी लिया माँगते रहो
इस शहर की हदों से गुजरती है रात भी
इस शहर से चिराग़-ए-वफ़ा माँगते रहो

માંગતા રહો



મુમતાજ રાશિદ

બદલો મળેલ દુઃખનો સદા માંગતા રહો;
કોઈ જુદું ન થાય દુઆ માંગતો રહો.
પર્વતોના ક્રમને તું એમજ કરીશ પાર,
પથ્થરોથી ખુદની દિશા માંગતા રહો.
વિસ્તારમાં વસી જવું કોશિશ નકામી છે,
જે ભાગ્યમાં લખ્યું હંમેશાં માંગતા રહો.
છે લાગણીવિહીન સમય હો ખુશી કે ગમ,
લૈ ગૈ છે જે કંઈ આ દુનિયા માંગતા રહો.
'રાશિદ' નગરની હદથી થતી રાત પણ પસાર,
એની કને વફાના દીવા માંગતા રહો.

प्यास रहने दो



एहतेशाम 'अख़्तर'

मेरे होंठो पे प्यास रहने दो
यूँ ही खाली गिलास रहने दो
तुमने सब कुछ तो मुझसे छीन लिया
एक ग़म हय सो पास रहने दो
उजडे जंगल में और कुछ न सही
सोंधी मिट्टी की बास रहने दो
वो नहीं है तो ऊसकी याद सही
कोइ तो दिलके पास रहने दो
कब तलक तुम छुपाओगे 'अख़्तर'
दर्द को बेलिबास रहने दो

પ્યાસ રે'વા દે



એહતેશામ 'અખ્તર'

મારા હોઠે આ પ્યાસ રે'વા દે,
આમ ખાલી જ ગ્લાસ રે'વા દે!
તેં બધું મારું છીનવી લીધું,
માત્ર દુઃખ છે, એ પાસ રે'વા દે.
કેં નહીં આ વિરાન વનમાં તો,
ભીની માટીની વાસ રે'વા દે.
એ નહીં તો ફક્ત સ્મરણ એનું.
કંઈ તો દિલની પાસ રે'વા દે.
તું છુપાવીશ ક્યાં સુધી 'અખ્તર',
દર્દને બેલિબાસ રે'વા દે.

वो क्या सवाल है



जावेद अख़्तर

मैं खुद भी सोचता हूँ ये क्या मेरा हाल है
जिसका जवाब चाहिए वो क्या सवाल है
घर से चला तो दिल के सिवा पास कुछ न था
क्या मुझसे खो गया है मुझे क्या मलाल है
आसूदगी से दिल के सभी दाग़ धुल गये
लेकिन वो कैसे जाए जो शीशे में बाल है
बेदस्तोपा हूँ आज तो इल्जाम किसको दूँ
कल मैंने ही बुना था ये मेरा ही जाल है
फिर कोई ख़्वाब देखूँ, कोई आरजू करूँ
अब ए दिले-तबाह तिरा क्या ख़याल है

મને શેનો મલાલ છે?



જાવેદ અખ્તર

હું ખુદ વિચારું છું કે આ તો કેવો હાલ છે!
જેનો જવાબ જોઈએ એ શું સવાલ છે?
ઘરથી હું નીકળ્યો તો ન્હોતું દિલ સિવાય કેં!
મેં શું ગુમાવ્યું છે, મને શેનો મલાલ છે?
દિલના બધાય દાગ ધોવાયા ખુશી ખુશી,
પણ એ જશે શી રીત જે કાચે તિરાડ છે.
મજબૂર છું હું આજ કોને દોષ દઉં કહે?
મેં કાલ જે વણી'તી એ મારી જ જાળ છે.
સપનાં ફરીથી જોઉં, ઈચ્છા પણ ફરી કરું,
બરબાદ દિલ કહેને તારો શું ખયાલ છે?

नज़र रख दे



‘रशीद’ इमकान

खार की नोक पर नज़र रख दे
कोई लब खुश्क फूल पर रख दे
फिक्री मल्बेसे अब तो बाहर आ
मेरे काँधों पे अपना सर रख दे
गार के मुँह पे एक चट्टान गिरा
मेरी आवाज़ काट कर रख दे
पुरजे होकर बिखर न जाए कहीं
काले कागज़ पे कुछ असर रख दे

નજર રાખો



‘રશીદ’ ઈમકાન

ખારની ધાર પર નજર રાખી દે,
હોઠ સૂકાં ફૂલો ઉપર રાખી દે.
છોડીને કાટમાળ ચિંતાનો આ,
માથું મારા ખત્મા ઉપર રાખી દે.
આ ગુફાદ્વાર પર મૂકી દે પથ્થર,
મારી આ ચીસમાં કસર રાખી દે.
ટુકડેટુકડા થઈ ન વીખરાઈ જાય,
કાળા કાગળ ઉપર અસર રાખી દે.

मुस्कुराती है



मुनव्वर राणा

लिपट जाता हूँ माँ से और मौसी मुस्कुराती है
में उर्दू में ग़ज़ल कहता हूँ हिन्दी मुस्कुराती है
उछलते-खेलते बचपन में बेटा ढूँढती होगी
तभी तो देख कर पोते की दादी मुस्कुराती है
तभी जाकर कहीं माँ-बाप को कुछ चैन पड़ता है
कि जब ससुराल से घर आ के बेटा मुस्कुराती है
चमन में सुबह का मंज़र बड़ा दिलचस्प होता है
कली जब सो के उठती है तो तितली मुस्कुराती है
बड़ा गहरा तअल्लुक है सियासत से तबाही का
कोई भी शहर जलता है तो दिल्ली मुस्कुराती है

હસ્યા કરે



મુનવ્વર રાણા

વળગી પહું છું માને તો માસી હસ્યા કરે;
ઉઠ્ઠમાં જો ગઝલો લખું હિન્દી હસ્યા કરે.
શોધ્યા કરે છે બાળપણમાં ખુદના પુત્રને,
એથી જ જોઈ પૌત્રને દાદી હસ્યા કરે.
માબાપનાં હૈયે વળે ટાઢક પછી જરા,
જ્યાં સાસરેથી આવીને બેટી હસ્યા કરે.
મન મોહતું હો દશ્ય ઉપવનમાં સવારનું,
આળસ કળી મરડે ને તિતલી હસ્યા કરે.
બરબાદી ને સત્તાના સંબંધો ઘણા જૂના,
સળગે છે જો કોઈ નગર દિલ્હી હસ્યા કરે.

मेरे हिस्से में



जयन्त परमार

गुल-ए-अज़ाब का साया है मेरे हिस्से में
ये जिन्दगी का असासा है मेरे हिस्से में
न जाने कौन सी बस्ती में चाँद ठहरा है
सियाह रात का दरिया है मेरे हिस्से में
मैं सख़्त जाँ हूँ मगर मुझ से मिल के देख ज़रा
हवा-ए-सुब्ह का लहज़ा है मेरे हिस्से में
वह नेक नाम जिसे आज तक मैं पढ़ न सका
वह हर्फ़ हर्फ़ महकता है मेरे हिस्से में
न दे सकूँगा तुझे लम्हा-ए-सुकून कभी
गुल-ए-अज़ाब का साया है मेरे हिस्से में

મારા હિસ્સામાં



જયંત પરમાર

પીડાનાં પુષ્પનાં બિંબો છે મારા હિસ્સામાં;
જીવનની આ જ મિલકતો છે મારા હિસ્સામાં.
ન જાણે ચાંદ કઈ વસ્તીમાં જઈ અટક્યો,
આ કાળી રાતનો દરિયો છે મારા હિસ્સામાં.
હું સપ્ત જીવ છું પણ તું મને મળીને જો,
હવા પ્રભાતના રંગો છે મારા હિસ્સામાં.
પવિત્ર નામ જેને આજ લગ ન વાંચ્યું મેં,
એ શબ્દ શબ્દ મહેક્યો છે મારા હિસ્સામાં.
તને હું ચેન કદી પણ દઈ શકીશ નહીં,
પીડાનાં પુષ્પનાં બિંબો છે મારા હિસ્સામાં.

पाकिस्तानी उर्दू शायरो

:: અનુક્રમ ::

● કવિનું નામ	પૃષ્ઠ
૧. ફેઝ અહમદ 'ફેઝ' (૧૯૧૧ ● ૧૯૮૪)	૬૫
૨. અહેસાન દાનિશ (૧૯૧૪ ● ૧૯૮૨)	૬૭
૩. અહમદ નદીમ કાઝમી (૨૦, નવેમ્બર ૧૯૧૬ ● ૧૦, જુલાઈ ૨૦૦૬)	૬૯
૪. કતીલ શિફાઈ (૨૪, ડિસેમ્બર ૧૯૧૯ ● ૧૧, જુલાઈ ૨૦૦૧)	૭૧
૫. અલ્તાફ પરવાઝ (૭, જાન્યુઆરી ૧૯૨૨)	૭૩
૬. સૈયદ નસિર રઝા કાઝમી (૮, ડિસેમ્બર ૧૯૨૫ ● ૧૯૭૨)	૭૫
૭. મુનીર નિયાજી (૧૯, એપ્રિલ ૧૯૨૮ ● ૨૬, ડિસેમ્બર ૨૦૦૬)	૭૭
૮. તૌસીફ તબસ્સુમ (૩, ઓગસ્ટ ૧૯૨૮)	૭૯
૯. અહમદ ફરાઝ (૧૨, જાન્યુઆરી ૧૯૩૧ ● ૨૫, ઓગસ્ટ ૨૦૦૮)	૮૧
૧૦. જોન ઈલિયા (૧૪, ડિસેમ્બર ૧૯૩૧ ● ૮, નવેમ્બર ૨૦૦૨)	૮૩
૧૧. મહેબૂબ ખિજાં (૧૯૩૨)	૮૫
૧૨. ઝફર ઈકબાલ (૧૯૩૩)	૮૭
૧૩. 'ખલીશ' મુઝફ્ફર (૧૯૩૫ ● ૧૮, નવેમ્બર ૨૦૧૨)	૮૯
૧૪. સાકી ફારુકી (૧૯૩૬)	૯૧
૧૫. કિથ્થર નાહીદ (૧૯૪૦)	૯૩
૧૬. અમજદ ઈસ્લામ 'અમજદ' (૪, ઓગસ્ટ ૧૯૪૪)	૯૫
૧૭. અદીમ હાશમી (૧૯૪૬)	૯૭
૧૮. ફહમીદા રિયાઝ (૨૮, જુલાઈ ૧૯૪૬)	૯૯
૧૯. અશ્ફાક હુસૈન (૧, જાન્યુઆરી ૧૯૫૧)	૧૦૧
૨૦. જમાલ અહેસાની (૨૧, એપ્રિલ ૧૯૫૧ ● ૧૦, ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૮)	૧૦૩
૨૧. પરવીન શાકિર (૨૪, નવેમ્બર ૧૯૫૨ ● ૨૬, ડિસેમ્બર ૧૯૯૪)	૧૦૫
૨૨. શાહિદા હસન (૧૯૫૩)	૧૦૭
૨૩. હમીદ કુરૈશી (૧૩, જાન્યુઆરી ૧૯૫૬)	૧૦૯
૨૪. ઈશરત આફરીન (૨૫, ડિસેમ્બર ૧૯૫૬)	૧૧૧
૨૫. મંસૂરા અહમદ (૧૯૫૮ ● ઓગસ્ટ ૨૦૧૧)	૧૧૩
૨૬. અફઝલ મુન્હાસ	૧૧૫
૨૭. શેહનાઝ પરવીન 'સહર'	૧૧૭
૨૮. શરજીલ 'અંઝર'	૧૧૯
૨૯. ઈકબાલ સાજિદ	૧૨૧
૩૦. કય્યૂમ તાહિર	૧૨૩

भूले से मुस्करा तो दिए



फ़ैज़ अहमद 'फ़ैज़'

दोनों जहान तेरी मोहब्बत में हार के
वह जा रहा है कोई शबे-ग़म गुज़ार के
वीरां है मयकदा, खुमो-सागर उदास हैं
तुम क्या गए कि रुठ गए दिन बहार के
इक फुर्सते-गुनाह मिली, वो भी चार दिन
देखे हैं हमने हाँसले परवर-दिगार के
दुनिया ने तेरी याद से बेगाना कर दिया
तुझसे भी दिलफ़रेब है ग़म रोज़गार के
भूले से मुस्करा तो दिए थे वो आज 'फ़ैज़'
न पूछा वलवले दिले-नाकर्दाकार के

ભૂલથી આજે હસ્યા'તા



ફેઝ અહમદ 'ફેઝ'

બેઉ દુનિયા તારી ચાહતમાં ગુમાવીને,
જાય છે કોઈ પીડાની રાત ગાળીને.
છે સુરાહી જામ ખાલી, પીઠું પણ ઉજજડ,
તું ગઈ કે ગઈ વસંતો પણ રિસાઈને.
પાપ કરવાનો સમય આપ્યો છે ચાર દિવસ,
જોઈ લીધી છે મેં ઈશ્વરની ખુમારીને.
યાદથી તારી મને અળગો કરે દુનિયા,
આ વ્યથા સંસારની તુજથી સવાઈને!
ભૂલથી આજે હસ્યા'તા 'ફેઝ' સામે એ,
હાલ પણ પૂછ્યો ન દિલનો દાઝ ખાઈને.

मर रहे है



एहसान दानिश

जीने के लिए जो मर रहे है
आगाज़-ए-हयात कर रहे है
है हुस्न का नाम मुफ़्त बदनाम
लोग अपनी तलब में मर रहे है
गुंचों की तरह खिले थे कुछ लोग
किरणों की तरह बिखर रहे हैं
सुनता हूँ कि आपके वफ़ादार
अंजाम-ए-वफ़ा से डर रहे है
साहिल को भी छोड़ते नहीं लोग
कश्ती पे भी पाँव धर रहे हैं
अब दश्त में नर्म रौ हवा से
कुछ नक्श-ए-कदम निखर रहे है

મરી રહ્યા છે



એહસાન દાનિશ

જે જીવન માટે મરી રહ્યા છે;
જીવન-આરંભ કરી રહ્યા છે.
સુંદરતા નાહક વગોવાઈ,
સહુ સહુની રીતે મરી રહ્યા છે.
ફૂલો માફક ખીલ્યા જે લોકો,
કિરણો માફક સરી રહ્યા છે.
એમ સાંભળ્યું તમારા શુભચિંતક,
વફાના પરિણામે ડરી રહ્યા છે.
કિનારાને પણ ક્યાં છોડે લોકો?
નાવ ઉપર પગ ધરી રહ્યા છે.
વનવગડામાં ધીમે ધીમે,
થોડાં પગલાં ઊભરી રહ્યાં છે.

जाती है



अहमद 'नदीम' कासमी

जीस्त आज़ार हुई जाती है
साँस तलवार हुई जाती है
कान से दिल में उतरती नहीं बात,
और गुफ्तार हुई जाती है
ढल के निकली है हकीक़त जब से
कुछ पुरअसरार हुई जाती है
फूल ही फूल हैं हर सिम्त 'नदीम'
राह दुश्वार हुई जाती है

જાય છે



અહમદ 'નદીમ' કાસમી

જિંદગી બીમાર બનતી જાય છે;
ધડકનો તલવાર બનતી જાય છે.
કાનથી દિલમાં પ્રવેશે જો ન વાત,
વાતનો વિસ્તાર બનતી જાય છે.
વાસ્તવિકતા જ્યારથી ઢળતી ગઈ,
ગુપ્ત કેં અણસાર બનતી જાય છે.
ફૂલ કેવળ ફૂલ યોગરદમ 'નદીમ',
કેડીઓ દુશ્વાર બનતી જાય છે.

सितारों तुम तो सो जाओ



कतील शिफ़ाई

परेशाँ रात सारी है सितारो तुम तो सो जाओ
सुकूत-ए-मर्ग तारी है सितारो तुम तो सो जाओ
हमें तो आज की शब पो फटे तक जागना होगा
यही किस्मत हमारी है सितारो तुम तो सो जाओ
तुम्हे क्या आज भी कोई अगर मिलने नहीं आया
ये बाजी हमने हारी है सितारो तुम तो सो जाओ
कहे जाते हो रो रो के हमारा हाल दुनियासे
ये कैसी राज़दारी है सितारो तुम तो सो जाओ
हमें भी नींद आ जाएगी, हम भी सो ही जाएंगें
अभी कुछ बेकरारी है सितारो तुम तो सो जाओ

સિતારા તમે સૂઈ જાઓ



કતીલ શિક્ષાઈ

પરેશાન છે રાત આખી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ,
બધે મોતની ચૂપકીટી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
અમારે તો સૂરજ ઊગે ત્યાં સુધી રાત આ જાગવાનું,
હવે છે આ કિસ્મત અમારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
તમારે શું કે અમને કોઈ અગર આજ મળવા ન આવે,
અમે બાજી આખીય હારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
અમારી આ હાલત વિશે રોઈ રોઈ કહો છો જગતને,
અજબ રાખી છે દોસ્તદારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.
જો અમનેય આવી જશે ઝોકું તો સૂઈ જાશું અમે પણ,
છે થોડીઘણી બેકરારી સિતારા તમે સૂઈ જાઓ.

पराया होता



अल्ताफ़ 'परवाज़'

लाख तेरी ही तरह क्यों न पराया होता
तुझ-सा कोई तो मेरे ध्यान में आया होता
वक्तू के साथ तो चलता है ज़माना सारा
वक्तू के साथ मेरी तरह निभाया होता
मैं तेरे शहर में तन्हा हूँ न जाने कब से
तू न होता तेरी दीवार का साया होता
यूँ तो हर एक शबिस्ताँ है मनुव्वर तुझसे
कभी मेरा भी कोई ख़्वाब सजाया होता
ले गया साथ उड़ाकर मेरी नींदे 'परवाज़'
ध्यान में काश! न वह शख़्स समाया होता

બીજાનું જ હોત



અલ્તાફ 'પરવાઝ'

આમ છો તારી જ માફક એ બીજાનું જ હોત;
તારી જેવું કોઈ મારા ધ્યાનમાં આવ્યું હોત.
આમ તો દુનિયા સમય સાથે જ ચાલે છે સદા,
આ સમય સાથેય મારી જેમ નિભાવ્યું હોત.
એકલો તારા નગરમાં કોણ જાણે ક્યારથી,
ભીંતનો તારી જ પડછાયો હતે છો તું ન હોત.
આમ તો હરએક શયનાગારમાં તારું જ તેજ,
કોઈ સપનું મારું પણ તેં કાશ શણગાર્યું જ હોત.
ઊંઘ મારી આંખની એ લઈ ગયો 'પરવાઝ' સાથ,
કાશ મારા ધ્યાનમાં એ જણ સમેટાયું ન હોત.

तेरी गली में



नसीर काज़मी

अपनी धुन में रहता हूँ
मैं भी तेरे जैसा हूँ
ओ पिछली रुत के साथी
अब के बरस मैं तन्हा हूँ
तेरी गली में सारा दिन
दुःख के कंकर चुनता हूँ
मुझसे आँख मिलाए कौन
मैं तेरा आईना हूँ
मेरा दिया जलाए कौन
मैं तेरा ख़ाली कमरा हूँ
तू जीवन की भरी गली
मैं जंगल का रस्ता हूँ
आती रुत मुझे रोएगी
जाती रुत का झोंका हूँ
अपनी लहर है, अपना रोग
दरिया हूँ और प्यासा हूँ

તારી ગલીમાં



નસિર કાઝમી

મારી મસ્તીમાં જીવ્યો છું,
હું પણ તારાં જેવો છું.
એ ગત મોસમના સંગાથી,
આ વરસે એકલવાયો છું.
તારી ગલીમાં આખો દિવસ,
દુઃખના પથરાઓ વીણનારો છું.
મુજથી આંખો કોણ મિલાવે?
હું તો તારો આઈનો છું.
મારો દીવો કોણ જલાવે?
હું તારો ખાલી કમરો છું.
તું જીવનથી સભર ગલી છે,
હું જંગલનો એક રસ્તો છું.
ઋત આવતી મુજને કોસે,
વીતી ઋતનો હું પડઘો છું.
મારી લહેરો, મારો છે રોગ,
દરિયો છું તોયે તરસ્યો છું.

उस तरफ़



मुनीर नियाज़ी

रौशानी-दर-रौशानी है उस तरफ़
ज़िन्दगी-दर-ज़िन्दगी है उस तरफ़
जिन अज़ाबों से गुज़रते हैं यहाँ
उन अज़ाबों की नफ़ी है उस तरफ़
एक रिहाइश, ख़्वाहिश-ए-दिल की तरह
एक नुमाइश ख़्वाब की है उस तरफ़
जो बिखर कर रह गया है उस जगह
हुस्न की शकल भी है उस तरफ़
जूस्तजू जिसकी यहाँ पर की 'मुनीर'
उससे मिलने की खुशी है उस तरफ़

એ તરફ



મુનીર નિયાઝી

રોશની બસ રોશની છે એ તરફ;
જિંદગી બસ જિંદગી છે એ તરફ.
જે સજાઓ ભોગવું છું હું અહીં,
એ સજાઓ ક્યાં મળી છે એ તરફ.
એક મુક્તિ દિલની ઈચ્છાઓ સમી,
પ્રદર્શિનીઓ સ્વપ્નની છે એ તરફ.
જે વિખેરાઈ પડ્યો છે એ તરફ,
એક સૂરત હુસ્નની છે એ તરફ.
ઝંખના જેની અહીં થઈ છે 'મુનીર',
એને મળવાની ખુશી છે એ તરફ.

उड़ा के मुझे



तौसीफ़ तबस्सुम

यही हुआ कि हवा ले गई उड़ा के मुझे
तुझे तो कुछ न मिला खाक में मिला के मुझे
बस एक गूँज है जो साथ-साथ चलती है
कहाँ ये छोड़ गए फ़ासले सदा के मुझे
चिराग़ था तो किसी ताक़ ही में बुझ रहता
ये क्या किया के हवाले किया हवा के मुझे
बुलन्द शाख़ से उलझा था चाँद पिछले पहर
गुज़र गया है कोई ख़्वाब सा दिखा के मुझे
मैं अपनी मौज़ में डूबा हुआ जज़ीरा हूँ
उतर गया है समंदर बुलन्द पा के मुझे

ઉડાવી મને



તૌસીફ તબસ્સુમ

લઈ ગૌ હવાઓ ઉડાવી મને ;
તને કેં મળ્યું ના મિટાવી મને .
ફક્ત એક પડઘો જે સાથે રહ્યો,
ગયો સાદ ક્યાં આમ લાવી મને?
હું દીવો હતો જે બુઝાતો કદી,
કર્યું શું હવાને ભળાવી મને?
ઊંચી ડાળ સાથે જઝઘડ્યો'તો ચાંદ,
ગયો કોઈ સપનું બતાવી મને .
હું મારામાં ગરકાવ છું એક ટાપું,
સમંદર પુરાયો નિહાળી મને .

ख़्वाबों में मिले



अहमद फ़राज़

अब के बिछड़े तो शायद कभी ख़्वाबों में मिलें
जिस तरह सूखे हुए फूल किताबों में मिलें
ढूँढ़ उजड़े हुए लोगों में वफ़ा के मोती
ये ख़ज़ाने तुझे मुमकिन है ख़राबों में मिलें
ग़म भी नशा है, इसे और फुजूँ होने दे
जाँ पिघलती है, शराबें जो शराबों में मिलें
तू खुदा है न मेरा इश्क़ फ़रिश्तों जैसा
दोनों इंसां हैं तो क्यों इतने हिजाबों में मिलें
आज हम दार पे खींचे गए जिन बातों पर
क्या अजब कल वो ज़माने को निसाबों में मिलें
अब न वह मैं हूँ न वह तू है न वह माज़ी है 'फ़राज़'
जैसे दो शख़्स तमन्ना के सराबों में मिलें

સપનામાં મળે



અહમદ ફરાઝ

આ વખત છૂટા પડે તો શક્ય સપનામાં મળે,
જે રીતે સૂકાં થયેલાં ફૂલ પોથીમાં મળે.
શોધ તું બરબાદ લોકોમાં વફાના મોતીઓ,
આ ખજાનો શક્ય છે કોઈ વિરાનામાં મળે.
દુઃખ નશો છે તો ભલે એને સતત ઘૂંટ્યા કરો,
જીવ ઓગળતો મદિરાઓ જો મદિરામાં મળે.
તું ખુદા ના, પ્રેમ મારો પણ નથી પેગમબરી,
બેઉ માણસ તે છતાંયે કેમ પડદામાં મળે?
ગાળિયા લગ આજ અમને લઈ ગયા જે વાત પર,
એ જ વાતો શક્ય કાલે ક્યાંક ભણવામાં મળે.
હું હવે હું ના રહ્યો ને તું નથી તું, ના અતીત,
જેમ કોઈ બે જણા ઈચ્છાના મૃગજળમાં મળે.

कान में क्या



‘जोन’ ईलिया

खामुशी कह रही है कान में क्या
आ रहा है मेरे गुमान में क्या
मेरी हर बात बेअसर रही
नुक्स है कुछ मेरे बयान में क्या
यूँ जो ताकता है आसमान को तू
कोई रहता है आसमान में क्या
यह मुझे चैन क्यों नहीं पड़ता
एक ही शख्स था जहान में क्या
धूल ही बस लिखी हवाओं ने
‘जोन’ इस मेरे घरकी शान में क्या

કાનમાં શું



જૌન ઈલિયા

મૌન કે'તું રહ્યું કાનમાં શું?
આવતું જાય છે જાણમાં શું?
વાત મારી બધી બેઅસર છે,
કોઈ ઊણપ રહી વાતમાં શું?
આમ આકાશ તાક્યા કરે તું,
હોય છે કોઈ આકાશમાં શું?
કેમ પડતું નથી ચેન અમને,
જણ હતું એક સંસારમાં શું?
ધૂળ કેવળ લખી છે હવાએ
'જૌન' મુજ ધરના સમ્માનમાં શું?

बढ़ाने के लिए है



महबूब ख़िज़ाँ

हर बात यहाँ बात बढ़ाने के लिए है
यह उम्र जो धोखा है तो खाने के लिए है
यह दामने-हसरत है वही ख़्वाबे-गुरेज़ा
जो अपने लिए है न ज़माने के लिए है
उतरे हुए चेहरे में शिकायत है किसी की
रूठी हुई रंगत है मनाने के लिए है
गाफ़िल तेरी आँखों का मुकूद्दर है अंधेरा
यह फर्श तो राहों में बिछाने के लिए है
घबरा न सितम से, न करम से, न अदा से
हर मोड़ यहाँ राह दिखाने के लिए है

વધારવા માટે



મહેબૂબ ખિઝાં

દરેક વાત છે વાતો વધારવા માટે;
જીવન દગો છે અગર તો જીવો દગા માટે.
આ ઝંખનાઓ તો ભાગી જનાર સપનું છે,
નથી એ આપણા માટે, નથી બધા માટે.
ઉદાસ ચહેરા ઉપર કોઈની છે ફરિયાદો,
રિસાયેલી આ મજા છે મનાવવા માટે.
છે તારી આંખનું ગાફિલ તો ભાગ્ય અંધારું,
ફરસ છે એ જ રસ્તે પાથરી જવા માટે.
ન ડર જુલમથી, કૃપાથી કે ના અદાઓથી,
બધા વળાંક છે રસ્તો બતાવવા માટે.

होना चाहिये



जफ़र इक़बाल

ख़ामुशी अच्छी नहीं इन्कार होना चाहिये
ये तमाशा अब सर-ए-बाज़ार होना चाहिये
ख़्वाब की ताबीर पर इसरार है जिनको अभी
पहले उनको ख़्वाब से बेदार होना चाहिये
अब वो ही करने लगे दीदार से आगे की बात
जो कभी कहते थे बस दीदार होना चाहिये
बात पूरी है अधूरी चाहिये है जानेजाँ
काम आसाँ है इसे दुश्वार होना चाहिये
दोस्ती के नाम पर कीजे ना क्यूँकर दुश्मनी
कुछ न कुछ आखिर-ए-तरीक-ए-कार होना चाहिये
जूठ बोला है तो कायम भी रहो उस पर 'जफ़र'
आदमी को साहिब-ए-किरदार होना चाहिये

હોવી જોઈએ



ઝંફર ઈકબાલ

મૌન આ સારું નથી ના હોવી જોઈએ;
આ ફજેતી ભર સભામાં હોવી જોઈએ.
સ્વપ્ન સાચા પાડવાની જેમની છે હઠ,
સ્વપ્નમુક્તિ એમનામાં હોવી જોઈએ.
એ હવે દર્શનથી આગળની કરે છે વાત,
જે કહે ચાહત તો એમાં હોવી જોઈએ.
વાત પૂરી છે અધૂરી જોઈએ પ્રિયે,
કામ સ્હેલું છે કઠિનતા હોવી જોઈએ.
દોસ્તીના નામ પર ના દુશ્મની કરશો,
સહુમાં વ્યવહારુ કુશળતા હોવી જોઈએ.
ખોટું બોલ્યા છો 'ઝંફર' સ્વીકારવું પડશે,
માનવીમાં સત્યતા આ હોવી જોઈએ.

रहने दो



‘खलीश’ मुज़प्फर

मेरे आँगन को उजालों से भरा रहने दो
दो घड़ी और ये वीरानाँ सजा रहने दो
जान कब लो’ट के आ जाए बिछड़नेवाला
घर का दरवाज़ा खुला है तो खुला रहने दो
रास्ते बंद न हो जाए मुलाकातों के
आसमानों को ज़मीनो से जुदा रहने दो
मेरी फैली हुई बाहों का तकाज़ा है यही
प्यार को प्यार की सरहद से मिला रहने दो
एक दो दिन तो गुज़रने दे गम-ए-फ़रक़त में
एक दो साल तो आँखों में खला रहने दो
कोई आवाज़ तो उभरेगी सरे-शामे-अलम
मेरी तन्हाई को मसरूफ़-ए-दुआ रहने दो
बातोंबातों में ‘खलीश’ रेत भरे साहिल पर
तूने जो नाम लिखा है वो लिखा रहने दो

રે'વા દો



‘ખલીશ’ મુઝફ્ફર

મારું ફળિયું ભર્યું ભાદર્યું અજવાળાથી રે'વા દો;
બે પળ માટે આ બરબાદી શણગારેલી રે'વા દો.
કોણ જાણતું ક્યારે પાછા આવે છૂટા પડનારા,
ઘરની સાંકળ ખુલ્લી છે તો એને ખુલ્લી રે'વા દો.
બંધ થઈ ના જાય ક્યાંક આ મુલાકાતના રસ્તાઓ,
આકાશને ધરતીથી આમ જ અળગી અળગી રે'વા દો.
મારા લંબાવેલા હાથનો અર્થ જુઓ તો આ છે,
ચાહતને ચાહતની સરહદ સાથે ભેગી રે'વા દો.
એક બે દિવસ તો વિતાવા દો ને આ વિરહ-દુઃખમાં.
એક બે વરસ તો આંખો ખાલી ખાલી રે'વા દો.
દુઃખની ઢળતી સાંજે કોઈ સાદ કદી તો પડવાશે,
મારી એકલતાને દુઆમાં રચીપચેલી રે'વા દો.
વાતવાતમાં તે ‘ખલીશ’ રેતાળ કિનારા ઉપર આ,
જે નામ લખ્યું છે એ નામની રચના-કૃતિ રે'વા દો.

बरहना नहीं हुए



साकी फ़ारूकी

यह लोग ख़्वाब में भी बरहना नहीं हुए
यह बदनसीब तो कभी तन्हा नहीं हुए
यह क्या कि अपनी ज़ात से बे-पर्दगी न हो
यह क्या कि अपने-आप पर इफ़शा नहीं हुए
हम वह सदा-ए-आब कि मिट्टी में ज़ञ्ब है
खुश हैं कि आबशार का नग़मा नहीं हुए
वह संगदिल पहाड़ कि पिघले न अपनी बर्फ़
यह रंज है कि राज़िके-दरिया नहीं हुए
तेरे बदन की आग से आँखों में है धनक
अपने लहू से रंग ये पैदा नहीं हुए

ખુલ્લા થયા નથી



સાકી ફાડકી

એ લોક સ્વપ્નમાંય જે ખુલ્લા થયા નથી;
દુર્ભાગી લોક એ કદી ખુદના થયા નથી.
આ શું કે ખુદની જાતનો પડદો ન દૂર થાય,
આ શું કે ખુદની જાતથી મળતા થયા નથી.
હું પાણીનો અવાજ જે માટીમાં એકરૂપ,
ખુશ છું કે ઝરણાં કોઈ થનગનતા થયાં નથી.
પથ્થર હૃદય છે પ્હાડ કે ના પીગળે બરફ,
આ દુઃખ રહ્યું પોષક સમંદરના થયા નથી.
તારી મહેનતે જ આવી આંખમાં ચમક,
કેં આપમેળે રંગ આ પેદા થયા નથી.

पहले



किश्वर नाहीद

हम कि मगलूबे-गुमाँ थे पहले
फिर वहीं हैं जहाँ थे पहले
ख़्वाहिशें झुर्रियाँ बनकर उभरीं
ज़ख्म सीने में निहाँ थे पहले
अब तो हर बात पे रो देते हैं
वाकिफ़े-सूदो-ज़ियाँ थे पहले
दिल से जैसे कोई काँटा निकला
अशक आँखों से रवाँ थे पहले
अब फ़क़त अंजुमन-आराई हैं
एतबारे-दिलो-जाँ थे पहले
दोश पे सर है कि है बर्फ़ जमी
हम तो शोलों की जुबाँ थे पहले
मेरी हमज़ाद है तन्हाई मेरी
ऐसे रिश्ते भी कहाँ थे पहले

પહેલાં



કિશ્વર નાહીદ

ભ્રમથી હારી ગયા હતા પહેલાં;
ને પછી ત્યાં જ, જ્યાં હતા પહેલાં.
થૈ પ્રગટ ઝંખના કરચલી થૈ,
ઘાવ દિલમાં પડ્યા હતા પહેલાં.
બસ હવે વાતવાતમાં રડતા,
શુભ-અશુભ જાણતા હતા પહેલાં.
કોઈ કાંટો હૃદયથી કાઢ્યો જેમ,
આંસુ આંખે સર્યા હતાં પહેલાં.
માત્ર શણગાર છે હવે હમણાં,
લોક વિશ્વાસુ 'હા' હતા પહેલાં.
ધડ ઉપર માથું કે બરફ કોઈ,
આગ પણ રાખતા હતા પહેલાં.
મારી સાથે જ જન્મી એકલતા,
આ સંબંધોય ક્યાં હતા પહેલાં.

ये दरिया रुख़ बदलना



अमजद इस्लाम 'अमजद'

तेरी ज़द से निकलना चाहता है
ये दरिया रुख़ बदलना चाहता है
वो सपना, जिसकी सूरत ही नहीं है
मेरी आंखों में चलना चाहता है
दिलों की मांदगी पर क्या तअज्जुब
कि सूरज भी तो ढलना चाहता है
निशस्ते-दर्द बदली है तो अब दिल
ज़रा पहलू बदलना चाहता है
मुझे भी सामना है करबला का
मेरा सर भी उछलना चाहता है
नहीं है तरजुमाने-ग़म ये आंसू
ये पानी अब उबलना चाहता है
तबस्सुम ज़ेरे-लब कहता है 'अमजद'
कोई ज़ज़्बा मचलना चाहता है

આ દરિયો તો રાહ બદલવા



અમજદ ઈસ્લામ 'અમજદ'

તારી પાસેથી નીકળવા માંગે છે,
આ દરિયો તો રાહ બદલવા માંગે છે.
એવું સપનું જેનો ચહેરો કોઈ નથી,
મારી આંખોમાં ફરફરવા માંગે છે.
નવાઈ શેની દિલની બીમારી ઉપર,
સૂરજ પણ ક્યારેક તો ઢળવા માંગે છે.
દર્દ જરા જગ્યા બદલે છે તો આ દિલ,
એનું પડખું સ્હેજ બદલવા માંગે છે.
મારેય કરબલા સામે પડવું તો છે,
મારું મસ્તક પણ ઊછળવા માંગે છે.
આંસુ મારા દુઃખનું ભાષાંતર ક્યાં છે,
હમણાં આ પાણી ઊકળવા માંગે છે.
હોઠ વચ્ચેનું સ્મિત કહે છે 'અમજદ' જો,
કોઈ લાગણી શું સળવળવા માંગે છે.

पेड़ पर फल भी नहीं



अदीम हाशमी

दिल अजब गुम्बद कि जिसमें इक कबूतर भी नहीं
इतना वीराँ तो मुरदारों का मुक़द्दर भी नहीं
डूबती जाती हैं मिट्टी में बदन की कश्तियां
देखने में यह ज़मीं कोई समंदर भी नहीं
जितने हंगामे थे, सूखी टहनियों से झड़ गए
पेड़ पर फल भी नहीं, आंगन में पत्थर भी नहीं
खुश्क टहनी पर परिंदा है कि पत्ता है अदीम
आशियाना भी नहीं जिसका, कोई पर भी नहीं
जितनी प्यारी हैं मेरी धरती को जंजीरें 'अदीम'
इतना प्यारा तो किसी दुल्हन को ज़ेवर भी नहीं

વૃક્ષ પર ફળ પણ નથી



અદીમ હાશમી

દિલ અજબ ઘુમ્મટ છે જેના પર કબૂતર પણ નથી,
આટલું ઉજ્જડ તો લાશોનું મુક્કદર પણ નથી.
આ શરીરી નાવડી માટીમાં ડૂબે જાય છે,
આ ધરા દેખાવમાં કોઈ સમંદર પણ નથી.
જે હતો કલશોર સૂકી ડાળથી છૂટી ગયો,
વૃક્ષ પર ફળ પણ નથી, ફળિયામાં પથ્થર પણ નથી.
સૂકી ડાળે પાન છે કે પંખી બેઠું છે ‘અદીમ’,
જેને માળોયે નથી ને પાંખ સધ્ધર પણ નથી.
જેટલી પ્યારી છે મારી ધરતીને સાંકળ ‘અદીમ’,
એટલું પ્યારું કોઈ દુલ્હનને જેવર પણ નથી.

रोना भी नहीं



फहमीदा रियाज़

मुद्दत से है ये आलम दिल का, हसना भी नहीं, रोना भी नहीं
माज़ी भी कभी दिल में न चुभा, आइन्दा का सोचा भी नहीं
वो मेरे होठों पे लिखा है जो हर्फ़ मुकम्मल हो न सका
वो मेरी आँख में बसता है जो ख़्वाब, कभी देखा भी नहीं
शामिल है हवा की आहों में वो गीत, जो लब तक आ न सका
मेरी हर नज़्म का उन्वाँ है जो शेर, अभी लिखा भी नहीं
चलते-चलते कुछ थम जाना, फिर बोझल क़दमों से चलना
ये कैसी कसक सी बाक़ी है जब पाँव में वो काँटा भी नहीं
धूँधलायी हुई शामों में कोई परछाईं सी फिरती रहती है
मैं आहट सुनती हूँ जिसकी, वो वहम नहीं, साया भी नहीं
तज़ईने-लबो-गोसू कैसी, पिंदार का शीशा टूट गया
थी जिसके लिए सब आराइश, उसने तो हमें देखा भी नहीं
जब सुस्त क़दम शब बीत चली, हौले हौले नींद आ ही गई
सब अफ़सँ वक्त़ जगाता है और वक्त़ कभी ठहरा भी नहीं

રોવાનું નહિ



ફહમીદા રિયાઝ

સદીઓથી આ હાલત દિલની હસવાનું નહિ, રોવાનું નહિ;
ભૂતકાળ ન દિલને ખટકે ભવિષ્યનું કંઈ હોવાનું નહિ.
એ મારા હોઠ ઉપર લખ્યું છે જે સાકાર થયું ના શબ્દોથી,
એ મારી આંખે વસતું સમણું તોય કદી જોવાનું નહિ.
જે હોઠ સુધી આવી ના શકતું એ ગીત હવાનાં ડૂસકાંમાં,
એ શેર મથાળું મારી કવિતાનું એને કદી લખવાનું નહિ.
ડગલે પગલે થંભી જાવું પછી ચાલવું ધીમા પગલે,
આ શેનો ખટકો છે બાકી, જ્યાં પગમાં ખાર-બિછાનું નહિ.
ધુમ્મસવાળી સાંજોમાં કોઈ પડછાયા જેમ હરતુંફરતું
હું પગરવ પણ સાંભળતી જેનો એ પડછાયો નહિ ભ્રમ-બહાનું નહિ.
અભિમાનનો આયનો ફૂટ્યો શણગાર વિહોણા હોઠ-વાળ છે,
જેના માટે સજવું-ધજવું એને તો કંઈ દેખાણું નહિ.
આળસ મરડી રાત વીતી ગઈ ધીમે ધીમે ઊંઘ આવી ગૈ,
જાદુઈ સમય જગાડે એને ને આ સમયચક્ર તો રોકાણું નહિ.

हकीकत क्या



अशफ़ाक़ हुसैन

वो गुलाब, तु सहरा तुझको उससे निस्बत क्या
ख़्वाब देखनेवाले ख़्वाब की हकीकत क्या
टहनियो पे बैठे है आस के परिन्दे क्यों
आनेवाले है कोई मौसम-ए-ईनायत क्या
हिज़्र-मौसमों की रूत पूछती रही हमसे
पर लगा के उड़ता है अर्सा-ए-मुहब्बत क्या
उसने अपने चहेरे के दीप सब बुझा डाले
रौशनी उसे देगी शोला-ए-नदामत क्या
ज़िन्दगी मुसलसल इक कर्ब की अलामत है
वो भी अहद-ए-हाज़िर में ज़िन्दगी की कीमत क्या

હકીકત શું



અશ્કાક હુસૈન

એ ગુલાબ, તું છે રણ એનાથી તારે નિસબત શું?
સપનાં જોવાવાળા સપનાંની હો હકીકત શું?
ડાળી ઉપર બેઠાં છે આશાનાં પંખી શા માટે,
આવનારી છે કોઈ મોસમ પર કોઈની ઈનાયત શું?
અમને પૂછતી રહી છે આ વિરહની મોસમ,
પાંખ લગાવીને ઊડે છે પ્રેમ-કાળ-મુહબ્બત શું?
તેણે તેના ચહેરાના સઘળા દીપક બુઝાવ્યા છે,
પ્રશ્નાત્તાપની ચિનગારીઓ તેને આપે રાહત શું?
જ્યાં જુઓ ત્યાં જીવન કેવળ દુઃખના પૂરાં લક્ષણો છે,
આધુનિક આ સમયકાળમાં જીવનની છે કિંમત શું?

चादर करके



जमाल एहसानी

संग को तकिया बना ख़्वाब को चादर करके
जिस जगह थकता हूँ पड़ रहता हूँ बिस्तर करके
अब किसी आँख का जादू नहीं चलता मुझ पर
वह नज़र भूल गई है मुझे पत्थर करके
यार लोगों ने बहुत रंज दिए थे मुझको
जा चुका है जो हिसाब अपना बराबर करके
उसको भी पड़ गया इक और ज़रूरी कोई काम
मैं भी घर पर न रहा वक्त मुकर्रर करके
पूछना चाहता हूँ उस निगहो-दिल से 'जमाल'
किसको आबाद किया है मुझे बेघर करके

ચાદર કરી



જમાલ અહેસાની

પથ્થરને ઓશીકું કરી ને સ્વપ્નને ચાદર કરી;
થાકી જઉં છું જ્યાં હું ત્યાં આડો પડું બિસ્તર કરી.
જાદૂ ન કોઈ આંખનું મારી ઉપર ચાલે હવે,
ભૂલી ગઈ કોઈ નજર એમ જ મને પથ્થર કરી.
આ દોસ્ત લોકોએ મને આપ્યા હતાં અઢળક દુઃખો,
ચાલ્યા ગયા છે આજ સહુ ખાતાવહી સરભર કરી.
એનેય કોઈ કામ આજે ખાસ મારાથી પડ્યું,
હાજર રહ્યો ના હું ઘરે નક્કી મિલન ઘર પર કરી.
એ પ્રેમિકાના દિલને હું બસ પૂછવા માંગુ 'જમાલ',
આબાદ તેં કોને કર્યો છે ફૂલે મને બેઘર કરી.

चाँद



परवीन शाकिर

पूरा दुख और आधा चाँद
हिज़्र की शब और ऐसा चाँद
यादों की आबाद गली में
घूम रहा है तन्हा चाँद
मेरे मुँह को किस हैरत से
देख रहा है भोला चाँद
जब पानी में चहेरा देखा
तूने किसको सोचा चाँद
हाथ हिलाकर रूखसत होगा
उसकी सूरत हिज़्र का चाँद
सेहरा सेहरा भटक रहा है
अपने इश्क़ में सच्चा चाँद
रात के शायद एक बजे हैं
सोता होगा मेरा चाँद

યાંદ



પરવીન શાકિર

આખું દુઃખ ને અડધો યાંદ,
વિરહની રાતે આવો યાંદ.
યાદોની આબાદ ગલીમાં,
ફરતો એકલવાયો યાંદ.
સાવ અવાચક થૈ મારું મુખ,
જોઈ રહ્યો છે ભોળો યાંદ.
તેં પાણીમાં જ્યારે જોયું,
કોનો ચહેરો સ્ફૂર્યો યાંદ.
હાથ મિલાવી વિદાય લેશે,
એનો ચહેરો ઘટતો યાંદ.
ભટકે છે રણથી રણમાં,
પુદના ઈશકમાં સાચો યાંદ.
કદાચ રાતનો એક થયો છે,
હોય ભર ઊંઘમાં મારો યાંદ.

दरवाज़ा तो है



शाहिद हसन

आईना झूठा तो नहीं है
ये चेहरा एसा तो नहीं है
बारिश से शीशा ख़्वाबों का
देख लो, टूटा तो नहीं है
काट रही हूँ ज़हर की फ़सलें
ज़हर मगर बोया तो नहीं है
इतनी देर तलक सच लगता
इतना वह सच्चा तो नहीं है
टपका क्यों है आँख से आँसू
यह तारा गिरता तो नहीं है
दरवाज़ा तो है हर घर में
कोई घर खुलता तो नहीं है

દ્વાર તો છે



શાહિદા હસન

આયનો ખોટો નથી ને!
આવો ચહેરો તો નથી ને!
કાચ સપનાનો વર્ષાથી,
જોઈ લો તૂટ્યો નથી ને?
હું લણું છું ઝેરને, પણ,
ઝેર વાવ્યું તો નથી ને!
ક્યાંય લગ એ સાચો લાગે,
એ હદે સાચો નથી ને!
આંસુ શા માટે ટપકતું?
તારો આ ખરતો નથી ને!
દ્વાર તો સૌના ઘરે છે,
એક પણ ખૂલતો નથી ને?

सवाल मुझे



हैदर कुरैशी

खुश आँखों से करता रहा सवाल मुझे
वह आ के कह न सका अपने दिल का हाल मुझे
कभी तो खुद को भी पहचानने की कोशिश कर
हिसारे-जात से आकर कभी निकाल मुझे
ये बे-यकीनी का गहरा सकूत तो टूटे
फ़रेब दे कोई, खुशफ़हमियों में डाल मुझे
वह नाम लिखूँ तो लफ़्जों से खुशबुए उठे
वह दे गया जो महकते हुए ख़याल मुझे
गया ज़माना लिए फिर वह आ गया 'हैदर'
बिखर न जाऊँ कहीं फिर ज़रा सँभाल मुझे

સવાલ મને



હૈદર કુરૈશી

એ હસતી આંખથી કરતો રહ્યો સવાલ મને;
કહી શક્યો નહીં આવીને દિલનો હાલ મને.
કદી તો જાતને તું જાણવાની કોશિશ કર,
તું હુંપણને ત્યજી આવ ને નિકાળ મને.
હવે તો તૂટે અવિશ્વાસનો આ સન્નાટો,
દગો દે કોઈ, ખુશીઓમાં એવી ઢાળ મને.
લખું એ નામ તો શબ્દોમાંથી ઊઠે ખુશબૂ,
ગયો છે એ દઈને મહેકતા ખયાલ મને.
વીતેલો એક જમાનો લઈ પરત આવ્યો,
ન ગુમ થઈ જઉં 'હૈદર' ફરી સંભાળ મને.

मुक़द्दर क्यूँ रखती हैं



इशरत आफ़री

लड़कियाँ माँओं जैसे मुक़द्दर क्यूँ रखती हैं
तन सहरा और आँख समुंदर क्यूँ रखती हैं
औरतें अपने दुख की विरासत किसको देंगी
संदूकों में बंद यह ज़ेवर क्यूँ रखती हैं
वह जो आप ही पूजी जाने के लायक थीं
चम्पा सी पोरों में पत्थर क्यूँ रखती हैं
वह जो रही हैं ख़ाली पेट और नंगे पाँओं
बचा बचा कर सर की चादर क्यूँ रखती हैं
बंद हवेली में जो सान्हे हो जाते हैं
उनकी ख़बर दीवारें अकसर क्यूँ रखती हैं
सुबह-ए-विसाल किरनें हमसे पूछ रही हैं
राते अपने हाथ में खंजर क्यूँ रखती हैं

મુક્કદર કેમ રાખે છે



ઈશરત આફરીન

છોકરી મા જેવું મુક્કદર કેમ રાખે છે?
તનમાં રણ, આંખે સમંદર કેમ રાખે છે?
દુઃખ આ પોતાનું સ્ત્રીઓ કોને દઈને જાય?
પેટીમાં સંતાડી જેવર કેમ રાખે છે?
એ જે પોતે પૂજવા લાયક હતી કાયમ,
ફૂલ જેવા હાથે પથ્થર કેમ રાખે છે?
જે રહી છે ખાલી પેટે ને ઉઘાડે પગ,
સાયવી માથાની ચાદર કેમ રાખે છે?
બંધ મ્હેલોમાં થનારી કેંક ઘટનાની,
જાણકારી ભીંત અકસર કેમ રાખે છે?
હર સવારે સહુ કિરણ પૂછ્યા કરે અમને,
રાત એના હાથે ખંજર કેમ રાખે છે?

उतारे कोई



मंसूरा अहमद

मुझको हैरत की सलीबों से उतारे कोई
बेसदा शहर में रो कर ही पुकारे कोई
कल तुझे देखना चाहा तो अजब बात हुई
आँख पर टाँक गया चाँद सितारे कोई
मैं तेरी ज़ात से बाहर भी तेरी ज़ात में हूँ
कैसे दिखलाए मुझे मेरे किनारे कोई
किस तरह नाओ चले इतने चढ़े पानी में
तेरी यादों का समुन्दर तो उतारे कोई

ઉતારે



મંસૂરા અહમદ

આશ્ચર્યની શૂળીથી મને કોઈ ઉતારે;
આ મૌન નગરમાં રડીને કોઈ બોલાવે.
જોવાની તને કાલ ઈચ્છા થૈ તો થયું એમ,
યાંદ્ તારા ટાંકીને ગયું કો' આંખના દ્વારે.
હું તારાપણામાંથી બહારે તોય તારામાં,
હદ મારી મને કોઈ કઈ રીતે બતાવે.
આ વધતા નીરે નાવ કઈ રીતથી ચાલે,
કોઈ તારા સ્મરણના આ સમંદરને ઘટાડે.

एक धुआ रह जाएगा



अफ़ज़ल मुन्हास

आग तो बुझ जाएगी बस एक धुआँ रह जाएगा
ये धुआँ भी रफ़ता रफ़ता फिर कहाँ रह जाएगा
आँधियोनें अपने पर फैला दिये तो दफ़अतन
राख़ उड़ जाएगी सारी क्या यहाँ रह जाएगा
ज़िंदगी है काँच की चूड़ी अचानक टूट कर
गिर पड़ेगी और कलाई पर निशाँ रह जाएगा
लफ़ज़ मर जाएगें सारे हर सदा खो जाएगी
कुछ न होगा कौन ज़ेरे आसमाँ रह जाएगा
वो मिलेगा यूँ कि सारे फ़ासले मिट जाएगें
एक खंजर उसके मेरे दरमियाँ रह जाएगा
अब जहाँ खुशरंग चहेरों की सजी हैं महेफ़िलें
एक आँसू संग की सूरत वहाँ रह जाएगा
क्यूँ न मैं 'अफ़ज़ल' सुख़न के फूल उसको बख़्शा दूँ
मैं चला जाऊँगां खुशबु का जहाँ रह जाएगा

બસ ધુમાડો રહી જશે



અફઝલ મુન્હાસ

આગ ઠંડી થઈ જશે ને બસ ધુમાડા રહી જશે,
આ ધુમાડો પણ ધીમે ધીમે અહીં ક્યાં રહી જશે.
પાંખ ફેલાવી છે એકાએક વંટોળિયાએ જો!
રાખ સઘળી ઊડવાની, શું પછી ત્યાં રહી જશે.
જિંદગી છે કાયનું કંકણ અચાનક તૂટી જઈ,
ક્યાંય પડવાનું અને હાથે જ ઈજા રહી જશે.
શબ્દ સઘળા મોત પામે ને અવાજો ગુમ થશે,
કંઈ બાકી આત્મની નીચે પછી ના રહી જશે?
એમ મળશે એ મને અંતર જરા પણ નહી રહે,
એક ખંજર તોય એની મારી વચમાં રહી જશે.
જ્યાં હવે મ્હેફિલ ખુશીઓની ભરાઈ ગઈ છે ત્યાં,
એક આંસુ કોઈ પથ્થર થઈ જઈ ત્યાં રહી જશે?
શાયરીનાં ફૂલ એને કેમ 'અફઝલ' દઉં નહીં,
હું જતો રે'વાનો ખૂશબુની આ દુનિયા રહી જશે.

अपने लिए घर बनाएगा



शहनाज़ परवीन 'सहर'

मुझसे अलग एक अपने लिए घर बनाएगा
अब वो बगैर साँस के जी कर दिखाएगा
मैं संग तो नहीं हूँ मगर फिर भी बच के चल
तू आईना नहीं है मगर टूट जाएगा
मुझको अज़ीय्यतों से सजाना है उसका शग्ल
नाराज़ भी करेगा मनाता भी जाएगा
अब खुद ज़मीं न थामेगी उठ कर फलक का हाथ
अब आसमाँ ज़मीं की तरफ झुक के आएगा
खुद जुस्तुजू तराशेगी मंज़िल के खदोखाल
अहसास आप चहेरे पे आंखें बनाएगा
मत इसके बचपने का बुरा मानना 'सहर'
वो तुमको तोड़ फोड़ के फिर से बनाएगा

પોતાના માટે ઘર બનાવશે



શેહનાઝ પરવીન 'સહર'

મુજથી અલગ પોતાના માટે ઘર બનાવશે,
શ્વાસો વગર પણ એ હવે જીવી બતાવશે.
પથ્થર નથી હું પણ છતાં સંભાળજે જરા,
તું પણ ભલે દર્પણ નથી, તોયે તૂટી જશે.
છે કામ એનું દર્દથી શણગારવું મને,
નારાજ પણ કરશે અને સમજાવતો જશે.
સામે જઈને આભને ધરતી નહીં મળે,
આકાશ ધરતીની તરફ જૂકીને આવશે.
મંઝિલના રંગો-રૂપને કંડારશે ખુદ શોધ,
સંવેદનાઓ ચ્હેરા ઉપર આંખો સજાવશે.
ના એની નાદાનીને મન પર લાવજે 'સહર',
એ તોડીફોડીને તને પાછી બનાવશે.

बादल नहीं रहा



शरजील 'अंज़र'

जो रंग बाँटता था वो बादल नहीं रहा
अब आसमाँ की आँखमें काजल नहीं रहा
कुछ दिन से सत्ते-आबपे काई नहीं जमी
शायद हवा-ए-सब्ज़ का आँचल नहीं रहा
अब दशते-शबमें रोता है तन्हाईयोंपे चाँद
जो ख़्वाब ढूँढता था वो पागल नहीं रहा
सब खून खा गई है दुखोंकी अकासबेल
मेरे बदन में सांस का जंगल नहीं रहा
'अंज़र' धुनक हुरुफ कड़ी धूप डस गई
सोचों की टेहनियों पे कोई फ़ल नहीं रहा

વાદળ નથી હવે



શરજીલ 'અંઝર'

જે રંગ વ્હેયતું'તું એ વાદળ નથી હવે.
આંખોમાં આત્મનીય જો કાજળ નથી હવે.
પાણી ઉપર ઘણા સમયથી લીલ ના થઈ,
તાજી હવાનું ક્યાંય પણ છાયલ નથી હવે.
રાતોના વનમાં એકલો રોયા કરે છે ચાંદ,
જે સ્વપ્ન શોધતો'તો એ પાગલ નથી હવે.
ચૂસી ગઈ છે લોહીને દુઃખોની વેલ આ,
શ્વાસોનું મુજ શરીરમાં જંગલ નથી હવે.
અક્ષરના મેઘધનુષને 'અંઝર' ડસ્યો છે તાપ,
એકે વિચાર-ડાળ પર જો ફળ નથી હવે.

मैं प्यास लिखूँ



इकबाल साजिद

मैं भूख पहनूँ, मैं भूख ओढूँ मैं भूख देखूँ मैं प्यास लिखूँ
बरहना जिस्मों के वास्ते मैं, खयाल काँतू, कपास लिखूँ
सिसक सिसकके जो मर रहे हैं मैं उनमें शामिल हूँ और फिर भी
किसी के दिलमें उमीद बोऊं, किसी की आँखों में आस लिखूँ
लहू के कतरे, बदन के ताईर हर एक ख्वाहिश है शाख मेरी
किसी जुबां में महक उगाऊं, किसीके लब पर मिठास लिखूँ
मेरा सफ़र है समंदर ऐसा जिधर भी जाऊँ बिफ़र के जाऊँ
कहीं उछालूँ मैं मौजे-वहशत कहीं मैं खोफ़े-हिरास लिखूँ

હું પ્યાસ લખું



ઈકબાલ સાજિદ

હું ભૂખ પ્હેરું, હું ભૂખ ઓઢું, હું ભૂખ જોઉં, હું પ્યાસ લખું,
નગ્ન શરીરો માટે હું વિચાર વણું ને કંઈ કપાસ લખું.
તડપી તડપી મરી રહ્યા જે એમાંનો હું એક છતાં,
દિલમાં ઈચ્છા પ્રગટાવી કોઈ આંખોમાં આશ લખું.
શરીર પંખી, ટશર લોહીની, સઘળી ઈચ્છા મારી ડાળી,
કોઈ જીભ ઉપર મ્હેક ઉગાડી કોઈ હોઠે મીઠાશ લખું?
મારી સફર છે દરિયા જેવી જ્યાં જઉં ગુસ્સે થઈને જાઉં,
ક્યાંક ઉછાળું પાગલ મોજાં, ક્યાંક ભયાનક ત્રાસ લખું.

लिखते रहना



क़य्यूम ताहिर

गम-किर्तास पे अपने कर्ब की बातें लिखते रहना
हिज़्र-किताब को पढ़ते रहना, शरहे लिखते रहना
फिर यूँ होगा इक गुमगरता चेहरा सामने होगा
ख़्वाबो की दीवार बनाना आँखें लिखते रहना
इतना करना, अपनी सोच की आन न बिकने देना
दिन को दिन ही और रातों को रातें लिखते रहना
ऐसा वक्त न आने देना, सूखे सोच-समुंदर
लहरों से आवाजे मिलाना, मौजे लिखते रहना
बाहर के इस शोर से तेरी बातें दब जाये तो
अन्दर से जो आती है आवाजे लिखते रहना
'ताहिर' उन बेबस लम्हो को अहद निभाना होगा
उसने कहा था ख़त मत लिखना, ग़ज़लें लिखते रहना

લખતા રહેજો



કચ્ચૂમ તાહિર

દુઃખના કાગળમાં પોતાનાં દુઃખોની વાતો લખતા રહેજો;
વિરહપોથીનો અભ્યાસ કરીને વ્યાખ્યાઓ લખતા રહેજો.
ખોવાયેલો એક ચહેરો સામો મળતા એવું થાશે,
સપનાની દીવાલ ચણાવી ઉપર આંખો લખતા રહેજો.
બસ આટલું કરવું ખુદના વિચાર કદી ન વેચવા દો,
દિવસને દિવસ જ લખજો ને રાતને રાતો લખતા રહેજો.
વિચાર સમંદર સુકાઈ જાય એવો સમય ન આવવા દો,
લ્હેરોની સંગાથે રે'જો ને તરંગો લખતા રહેજો.
બહારના આ કોલાહલમાં તારી વાત દબાઈ જાય તો,
અંદરથી જે આવતા રહે છે એ અવાજો લખતા રહેજો.
'તાહિર' એ લાચાર પળોને દિલ દઈને નિભાવી પડશે,
કહ્યું'તું એણે કાગળ ન લખતા કેવળ ગઝલો લખતા રહેજો.

અશોકનાં પગલાં



રઘુવીર ચૌધરી

અશોક ચાવડા (જન્મ : ૧૯૭૮) જન્મે ઝાલાવાડના. એમના સાત પુસ્તકો ૨૦૧૨માં પ્રગટ થયા છે. ‘પગલાં તળાવમાં’ (બીજી આવૃત્તિ), ‘પગરવ તળાવમાં’, ‘તું કહું કે તમે?’, ‘ડાળખીથી સાવ છૂટાં’, ‘પીટ્યો અશ્કો’, ‘ગઝલિસ્તાન’ અને ‘શબ્દોદય’. ગઝલ, ગીત, પ્રતિબદ્ધ કવિતા, હળવી રચનાઓ અને વિવેચન - તમામમાં એક ધોરણ અશોક ચાવડા જાળવતા વરતાય છે.

‘કુમાર’ના તંત્રી ધીરુભાઈ પરીખ સાથે કામ કરવાની તક મળી એની સાથે એ સતત અભ્યાસ કરતા રહ્યા. વાણિજ્ય, અંગ્રેજી સાહિત્ય, પત્રકારત્વ અને દૃશ્ય-શ્રાવ્ય માધ્યમોમાં પારંગત થઈ પીએચ.ડી. પણ થયા છે. હવે જામનગરની આયુર્વેદ યુનિવર્સિટીમાં કાર્યરત છે. અંગ્રેજી અને ઉર્દૂ બેઉ ભાષા પર પ્રભુત્વ ધરાવતા એમના જેવા નવલેખકો બહુ ઓછા છે. તો મુકુલ ચોકસી અને રઈશ મનીઆરની પરંપરના એ હાસ્યકવિ પણ છે.

નદીમાં પડ્યાં’તાં અમે સાથ મરવા,
હું ડૂબી ગયો એ બચી ગઈ તરીને.

હાસ્યમાં સરેરાશ સ્તરે જઈ લગ્ન જેવા સંબંધને હળવાશથી ઘટાવવાની છૂટ હોય છે :

એ જ લોકો આમ તો બહુ ભાગ્ય શાળી હોય છે;
જેમને સાળા નથી હોતા ને સાળી હોય છે.

હાસ્યની ગીતરચનાઓમાં અંગ્રેજી શબ્દોની ભરપૂર મદદ મળી છે. નાયિકાની ઉક્તિ છે :

ઈંગ્લિશમાં ઈલુ ઈલુ બબડ્યા કરે છે એને આવડે ના ગુજરાતી કક્કો,
પીટ્યો અશ્કો

અશોકની આકૃતિ-પ્રકૃતિ એવી છે કે ભાગ્યે જ કોઈ એને ધક્કો મારે પણ
આ તો હસવા-હસાવવા માટેની ચાલ છે. કેટલીક રચનાઓ કદાચ કવિ ભવિષ્યમાં
રદ પણ કરે, પણ સામાજિક-શૈક્ષણિક સંદર્ભોવાળી રચનાઓ ટકશે.

બધા રૂપિયા શેઠના વાપરીને;
ફગાવી અમે શેઠની નોકરીને.
મને મેડલો એટલે તો મળ્યા છે,
થયો પાસ હું કાપલીઓ કરીને.

‘ગઝલિસ્તાન’ના કવિતાના અનુવાદક તરીકે ડૉ. અશોક યાવડાનું વિરલ
પ્રદાન લેખાશે. પ્રો. વારિસ અલવીસાહેબ કહે છે તેમ ‘મૌલિક કૃતિ જેટલો જ
આકર્ષક અનુવાદ’ છે આ. એમણે ટાંકેલા શેરમાંનો એક આ છે :

કંપીને હોઠ ચૂપ રહ્યા તે છતાં ‘જિગર’,
આંખો જતી વખત એ મિલાવી જતા રહ્યા.

અશોક યાવડાએ કાફિયા બદલીને નાદસૌંદર્ય સાધ્યું છે એનો દાખલો ડૉ.
ચિનુ મોદી આપે છે :

આ વખત છૂટા પડે તો શક્ય સપનામાં મળે;
જે રીતે સૂકાં થયેલાં ફૂલ પોથીમાં મળે.

અશોક યાવડાની લયસિદ્ધિ નોંધપાત્ર છે તેથી ભાવની તીવ્રતા કે સચ્ચાઈ
હોય કે ન હોય એ શબ્દને શબ્દથી જોડી શકે છે. આ સંગ્રહની સરખામણીમાં
‘ડાળખીથી સાવ છૂટાં’ સંગ્રહની પ્રતિબદ્ધ રચનાઓ સામાજિક નિસબત ધરાવતા
ભાવકોને વધુ સ્પર્શી જશે.

દલિત સંવેદનની સફળ ગઝલ તરીકે ડૉ. રાજેશ પંડ્યાએ ‘બહાર રાખ્યો છે’
રચનાને સને ૨૦૦૮ના કવિતાયયનમાં મૂલવી છે. સમાનતાનો સ્વીકાર કેટલો
છેતરામણો છે :

જમાનાની નવી આબોહવાને માન આપીને,
મને સાથે જ રાખીને સફરની બહાર રાખ્યો છે.

(‘દિવ્ય ભાસ્કર’ : ૧૯ મે, ૨૦૧૪, ‘સાહિત્ય વિશેષ’)

:: અશોક ચાવડાનાં અન્ય પુસ્તકો ::

● કવિતા

૧. પગલાં તળાવમાં (ગઝલસંગ્રહ), ૨૦૦૩, ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
૨. પગરવ તળાવમાં (ગઝલસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
૩. તું કહું કે તમે? (ગીતસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
૪. પીટ્યો અશકો (હાસ્ય-વ્યંગ કવિતાસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
૫. ડાળખીથી સાવ છૂટાં (પ્રતિબદ્ધ કવિતાસંગ્રહ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭

● વિવેચન

૧. શબ્દોદય, ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭

● અનુવાદ

૧. ગઝલિસ્તાન (ઉર્દૂ ગઝલોનો પદ્યાનુવાદ), ૨૦૧૨, ૨૦૧૪, ૨૦૧૭
૨. દૂરસુદૂર અંતરિક્ષમાં (મૂ.લે. આર્વી ત્રિવેદી), ૨૦૧૩
૩. પાચનતંત્રના રોગો (મૂ.લે. ડૉ. ભીમ કુમાર ઝા), ૨૦૧૩, ૨૦૧૪, ૨૦૧૫, ૨૦૧૬
૪. મહાન ધારાશાસ્ત્રી ડૉ. આંબેડકર (મૂ.લે. ડૉ. એચ. વી. હાંડે), ૨૦૧૬
૫. સરળ આયુર્વેદિક ઉપચાર (મૂ.લે. ડૉ. ભીમ કુમાર ઝા), ૨૦૧૭

● સંપાદન

૧. જાગને જાદવા (મનહર મોદીની ગઝલનો આસ્વાદ), ૨૦૧૭
૨. પોતપોતાની તરસ (ડૉ. હર્ષદેવ માધવની ગઝલો), ૨૦૧૭

● શબ્દકોશ

૧. કન્સાર્જ ડિક્શનરી ઓફ પ્રેક્ટિકલ વર્બ્સ, ૨૦૧૨, ૨૦૧૩, ૨૦૧૪, ૨૦૧૫

:: પુરસ્કાર ::

૧. સાહિત્ય અકાદમી યુવા પુરસ્કાર-૨૦૧૩, સાહિત્ય અકાદમી, દિલ્હી, ૨૦૧૩
૨. દાસી જીવણ એવોર્ડ-૨૦૧૩-૧૪, ગુજરાત સરકાર, ૨૦૧૩
૩. યુવા ગૌરવ પુરસ્કાર-૨૦૧૨, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગુ.સ., ૨૦૧૩
૪. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી શ્રેષ્ઠ પુસ્તક પારિતોષિક-૨૦૧૨, કવિતા-૩
૫. ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી શ્રેષ્ઠ પુસ્તક પારિતોષિક-૨૦૧૨, હાસ્યવ્યંગ-૩

:: સંપર્ક ::

- Mobile : +91-9426 680 633
- E-mail : a.chavda@yahoo.co.in
- Website : www.ashokchavda.com

